

LIETUVOS KARO AVIACIJOS 1919–1940 M. SKRAIDANČIOJO PERSONALO RENGIMO SISTEMA

Mindaugas Sereičikas
*Klaipėdos universiteto Baltijos regiono istorijos
ir archeologijos institutas*

Anotacija. Šiame straipsnyje analizuojama Lietuvos karo aviacijos 1919–1940 m. skraidančiojo personalo rengimo sistema. Siekiama nustatyti, kaip buvo rengiami lakūnai ir oro žvalgai, aptarti konceptualius rengimo sistemos pokyčius. Straipsnyje skraidančiojo personalo rengimo sistema analizuojama pagal autoriaus sudarytą analizės modelį, kurį sudaro trys pjūviai: atranka, rengimo pakopos ir programa bei rengimo priemonės ir jame dalyvavę kariai.

Pagrindiniai žodžiai: Lietuvos karo aviacija, skraidantysis personalas, rengimas, Karo aviacijos mokykla.

ĮVADAS

Viena pagrindinių karinio potencialo sudedamųjų dalių yra karinio personalo pasiruošimas vykdyti skirtas užduotis. Šiame kontekste ypač svarbus individualus ir kolektyvinis kovinis rengimas. Siekiant užtikrinti kario tinkamą pasirėngimą atlikti karines užduotis, jis nepertraukiamai treniruojamas ir mokomas. 1919 m. kuriant Lietuvos karo aviaciją¹, kartu buvo pradėta kurti skraidančiojo personalo – lakūnų ir oro žval-

¹ *Pastaba.* 1919–1940 m. Lietuvos kariuomenės ginkluotųjų oro pajėgų pavadinimas buvo keičiamas 4 kartus: 1919 m. kovo 12 d.–1920 m. rugsėjo 21 d. – Aviacijos dalis, 1920 m. rugsėjo 22 d.–1921 m. birželio 27 d. – oro laivynas, 1921 m. birželio 28 d.–1933 m. vasario 14 d. – aviacija, 1933 m. vasario 15 d.–1940 m. spalio 28 d. – karo aviacija. Straipsnyje, neatsižvelgiant į laikotarpį, vartojamas paskutinis pavadinimo variantas, o nurodant šaltinius – šaltinyje esantis pavadinimas.

gu² – kovinio rengimo sistema. Nors individualus Lietuvos karo aviacijos skraidančiojo personalo³ rengimas nėra visiškai naujas tyrimo objektas istoriografijoje, iki šiol daugiausia dėmesio buvo skiriama karinio rengimo institucijų istorijai, sistemą paliekant nuošalyje.

Lietuvos karo aviacijos skraidančiojo personalo rengimui skirta istoriografija nėra gausi ir kartu stokoja patikimumo bei empirinio pagrįstumo. Iki šiol išsamiausias tyrimas – 1986 m. išleista Vytenio Statkaus monografija, kurioje 1919–1940 m. skraidančiojo personalo rengimui skirtas kelių puslapių skyrius⁴. Autorius išskirtinai rėmėsi publikuotais šaltiniais ir egzilyje surinktais Lietuvos kariuomenės karių atsiminimais⁵, todėl knygoje greta neatsakytų klausimų pasitaiko faktinių klaidų. Į šios temos tyrimą reikšmingą indėlį įnešė Estela Gruzdienė, kuri savo darbe analizavo 1919–1932 m. skraidančiojo personalo rengimą⁶. Nors autorės tikslas buvo „apžvelgti ir įvertinti <...> pirmąjį ir antrąjį lakūnų ir žvalgų ugdymo periodą“⁷, tačiau ji daugiau sutelkė dėmesį į skraidantįjį personalą rengusių institucijų kaitos istoriją.

Skraidančiojo personalo rengimo sistemą taip pat šiek tiek aprašė Fe-

² *Pastaba*. Oro žvalgas – tai skraidančiajam personalui priskiriamas karys, kuris skrydžių metu žvalgydavo teritoriją, atlikdavo fotografavimo, bombardavimo ir apšaudymo žvalgo kulkosvaidžiu funkcijas, taip pat naviguodavo lėktuvo pilotą. Nuo 1939 m. buvo rengiami į dviviečius lėktuvus sodinami oro šauliai, kurie turėdavo atlikti beveik visas anksčiau paminėtas funkcijas. Nuo XX a. ketvirtojo dešimtmečio vidurio visi oro žvalgai taip pat privalėjo mokėti pilotuoti lėktuvą.

³ *Pastaba*. Karo aviacijos skraidantysis personalas straipsnyje suvokiamas kaip karo aviacijoje tarnavę karo lakūnai, oro žvalgai ir oro šauliai. Taip pat į skraidančiojo personalo sudėtį įtraukiami įvairiose rengimo institucijose studijavę būsimi lakūnai ir oro žvalgai. Pažymėtina, kad į skraidančiojo personalo apibrėžtį nepatenka atsargos lakūnai ir oro žvalgai bei atsargai rengiami kariai.

⁴ Statkus, V. *Lietuvos ginkluotos pajėgos 1918–1940 m.* Chicago, 1986, p. 183–191.

⁵ Ten pat, p. 5.

⁶ Gruzdienė, E. Lietuvos karo aviacijos lakūnų ir žvalgų rengimas 1919–1932 m. *Karo archyvas*, t. XIX, 2004, p. 150–179.

⁷ Ten pat, p. 151.

likas Žigaras⁸ ir Vytautas Lesčius⁹, tačiau šiuose darbuose ji supranta ma kaip rengime dalyvavusių institucijų raidos istorija. Enciklopedinio leidinio „Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953“ X tome pateikti duomenys apie Vytauto Didžiojo karininkų kursų aviacijos skyrių ir jo absolventų sąrašai¹⁰. Bazinę informaciją apie skraidantįjį personalą rengusias institucijas bei rengime dalyvavusius karius taip pat galima rasti Jono Pyragiaus¹¹, Algirdo Gamziuko¹², Gyčio Ramoškos¹³, Eugenijaus Raubicko¹⁴, Waldemaro Rezmerio¹⁵ ir kitų autorių darbuose¹⁶.

Istoriografijoje, kurioje vienu ar kitu aspektu aptariamas skraidančiojo personalo rengimas, gausu pasikartojimų ir kartu klaidingų duomenų atkartojimo. Dalis skraidančiojo personalo rengimui skirtos istoriografijos kelia pagrįstų abejonių dėl jos patikimumo. Algimanto Liekio monografijoje aprašomos skraidantįjį personalą rengusios institucijos, taip pat pateikiami fragmentiški duomenys apie pačią rengimo eigą¹⁷. Vis dėlto išsamioje minėtos knygos recenzijoje aviacijos istorikas Saulius Štulas teigia: „*Daugybė klaidų bei netikslumų verčia daryti išvadą, jog autorius, nors ir įdėjęs daug triūso, nepajėgė tinkamai panaudoti surinktos gausios*

⁸ Žigaras, F. *Karininkų rengimo ir jų kvalifikacijos kėlimo sistema 1919–1940 m. I dalis*. Vilnius, 2018, p. 57–58; Žigaras, F. *Karininkų rengimo ir jų kvalifikacijos kėlimo sistema 1919–1940 m. II dalis*. Vilnius, 2018, p. 33–41, 48–53.

⁹ Lesčius, V. *Lietuvos kariuomenė 1918–1920 m.* Vilnius, 1998, p. 389–390; Lesčius, V. *Lietuvos kariuomenės organizavimo, dislokavimo ir ginkluotės pokyčiai 1938–1940 m. Karo archyvas*, t. XXIV, 2009, p. 182–185.

¹⁰ Zabielskas, V. (et. al.) *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953*. Vilnius, 2015, p. 298–299, 310, 313, 315.

¹¹ Pyragius, J. (red.) *Mūsų sparnai. Lietuvos aviacijos istorija 1919–1929*. Kaunas, 1929, p. 27–35.

¹² Gamziukas, A. *Aviacija Lietuvoje 1919–1940 m.* Kaunas, 1993, p. 13–15; Gamziukas, A. *Antanas Norėjo Būti Ore*. Kaunas, 1997, p. 31–43.

¹³ Ramoška, G. *Lietuvos aviacija*. Kaunas, 2009, p. 18–21, 39, 65, 74.

¹⁴ Raubickas, E. *Ženklas ant munduro*. Vilnius, 2005, p. 8–178.

¹⁵ Rezmer, W. *Litewskie lotnictwo wojskowe 1919–1940*. Toruń, 1999.

¹⁶ Jonaitis, M. Aspirantų tarnyba: studentiška karo prievolės alternatyva (1926–1940 m.). *Kariūnas*, Nr. 2 (125), 2015, p. 31–34; Jonaitis, M. Aspirantų tarnyba: studentiška karo prievolės alternatyva (1926–1940 m.). *Kariūnas*, Nr. 3 (126), 2015, p. 19–23; Rutkiewicz, J., Kulikow, N. W. *Wojsko litewskie 1918–1940*. Warszawa, 2002, p. 45.

¹⁷ Liekis, A. *Lietuvos karo aviacija (1919–1940)*. Vilnius, 1999, p. 139–157, 282–294.

*medžiagos, pervertino savo jėgas bei žinias.*¹⁸ Prie nepatikimos istoriografijos taip pat galima priskirti 2015 m. išleistą Algirdo Ažubalio monografiją¹⁹. Autorius savo darbe pakartoja ankstesnės istoriografijos žinomus enciklopedinius duomenis, o naujų duomenų patikimumas kelia pagrįstą abejonių²⁰. Broniaus Puzinavičiaus darbuose plačiai besiremiant ankstesniais tyrimais ir reportine medžiaga pateikiama trumpa skraidančiojo personalo rengimo apžvalga²¹, kurioje gausu faktinių klaidų²².

Istoriografijos apžvalga suponuoja būtinybę revizuoti istoriografijoje įtvirtintus teiginius ir ištaisyti pasitaikančius faktologinius netikslumus. Bet pagrindinis šio straipsnio tikslas yra nuosekliai rekonstruoti Lietuvos karo aviacijos 1919–1940 m. skraidančiojo personalo individualią rengimą sistemą, nustatyti jos kaitą (konceptualius pokyčius) ir įvertinti šios sistemos pakankamumą. Siekiant iškelto tikslo, suformuluoti trys uždaviniai:

¹⁸ Štulas, S. Apie A. Liekio knygą „Lietuvos karo aviacija (1919–1940)“ [interaktyvus], 2009 02 03 [žiūrėta 2019 10 14]. Prieiga per internetą: <<http://www.plienosparnai.lt/page.php?318>>

¹⁹ Ažubalis, A. *Matematikos taikymas Lietuvos kariuomenėje 1918–1940 m.* Vilnius, 2015, p. 62–63, 97–98.

²⁰ Monografijoje Karo aviacijos mokyklai skirtoje dalyje (p. 62–63) 22 numeriu pažymėtoje bibliografinėje nuorodoje (p. 63) nukreipiama į LCVA, f. 1451, ap. 3, b. 114. Pažymėtina, kad ši byla neegzistuoja, nes 1966 m. lapkričio 15 d. į f. 1451, ap. 3 įrašyta tik 112 bylų. Taip pat tame pačiame monografijos puslapyje 24 numeriu pažymėtoje bibliografinėje nuorodoje nukreipiama į bylą, kurios turinys visiškai nesutampa su knygos tekstu. Autoriaus nurodytojoje byloje (LCVA, f. 1451, ap. 3, b. 33) saugomi 1936 m. instruktorių kursų dokumentai, o tekste kalbama apie Karo aviacijos mokykloje (?) dėstytas disciplinas.

²¹ Puzinavičius, B. Karininkas – pedagogas ir vadas (pagal 1921–1940 m. Lietuvos karių spaudos publikacijas). *Karo archyvas*, t. XXI, 2006, p. 72. Identiško turinio tekstas taip pat publikuotas: Puzinavičius, B. Karininkų rengimo ir kvalifikacijos kėlimo sistema tarpukario nepriklausomoje Lietuvoje (1919–1940 m.), *Karinis rengimas ir ugdymas Lietuvoje*. Sud. B. Puzinavičius, N. Janulaitienė, 2007, p. 124.

²² Aukštųjų karininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Vytauto kursų aviacijos skyrius veiklą pradėjo 1927 m., o ne 1931 m., kaip nurodo autorius. Skirtingai nei teigia dr. B. Puzinavičius, Lietuvos aeroklubas įsteigtas ne 1936 m., o 1927 m. Straipsnio autorius nurodo, kad „1923 m. vėl buvo surinkta laikina Aviacijos mokykla, sudaryta iš karininkų ir puskarininkų klasių“. Istoriografijoje ir tarp nepublikuotų LCVA saugomų dokumentų patvirtinančių duomenų apie 1923 m. įkurtą „laikiną Aviacijos mokyklą“ aptikti nepavyko. Pažymėtina, kad autorius šiuos teiginius pagrindžiančių informacijos šaltinių nenurodo. Taip pat straipsnyje teigiama, kad visiems 1919 m. Karo aviacijos mokyklą baigusiems puskarininkio laipsniu vėliau suteiktas leitenanto laipsnis, tačiau Mikui Vaičekauskui leitenanto laipsnis nesuteiktas.

1) įvertinti skraidančiojo personalo rengimo sistemoje naudotos atrankos tinkamumą ir efektyvumą;

2) išanalizuoti skraidančiojo personalo rengimo sistemos kaitą, joje naudotas teorinio ir praktinio rengimo programas, priemones ir rengime dalyvavusių karių kompetenciją;

3) nustatyti skraidančiojo personalo rengimo sistemos rezultatus ir įvertinti sistemos atitiktį Lietuvos karo aviacijos poreikiams.

Darbo aktualumas grindžiamas siekiu ne tik patikslinti istoriografiją, bet ir pateikti konceptualiai naują požiūrį bei karo aviacijos individualios rengimo sistemos įvertinimą. Į mokslinę apyvartą įtraukus dar neskelbtus empirinius duomenis bei pasitelkus naują analizės būdą (žr. 1 skyrių) straipsnyje skelbiami rezultatai sudaro galimybes tiksliau įvertinti Lietuvos karo aviacijos ir kartu Lietuvos kariuomenės pasirengimą potencialiam ginkluotam konfliktui. Be to, jame skelbiami tyrimo rezultatai sukuria naujas lyginimo galimybes su kitų valstybių karinėmis oro pajėgomis. Straipsnyje pirmą kartą skelbiami nepublikuoti kiekybiniai duomenys apie parengtų lakūnų ir oro žvalgų skaičių bus aktualūs tęsiant Lietuvos karo istorijos tyrimus.

1. ANALIZĖS BŪDAS

V. Statkus, atsižvelgdamas į karo aviacijos skraidantįjį personalą rengusių institucijų kaitą, 1919–1940 m. laikotarpį suskirstė į tris etapus:

1. Karo aviacijos mokyklos veiklos laikotarpis (1919 m.).

2. Aviacijos kursų prie karo aviacijos mokomosios eskadrilės ir Vytauto Didžiojo karininkų kursų aviacijos skyriaus veiklos laikotarpis (1921–1932 m.).

3. Naujai suformuotos Karo aviacijos mokyklos veiklos laikotarpis (1932²³–1940 m.)²⁴.

²³ *Pastaba*. V. Statkus naujo etapo pradžia pasirenka naujai suformuotos Karo aviacijos mokyklos veiklos pradžia, tačiau nurodo netikslią jos įkūrimo datą. Karo aviacijos mokykla buvo įsteigta ne 1936 m., kaip nurodo V. Statkus, o 1932 m. Paskutinio, trečiojo, etapo pradžios data patikslinta vėlesniuose tyrimuose, pavyzdžiui: Gruzdienė, E. Lietuvos karo aviacijos lakūnų ir žvalgų rengimas 1919–1932 m. *Karo archyvas*, t. XIX, 2004, p. 151.

²⁴ Statkus, V. *Lietuvos ginkluotos pajėgos 1918–1940 m.* Chicago, 1986, p. 183–185.

Istoriografijos apžvalgoje visuose aptartuose tyrimuose be išimties laikomasi V. Statkaus pasiūlyto Lietuvos karo aviacijos skraidančiojo personalo rengimo periodizavimo. Vis dėlto šis istoriografijoje įsitvirtinęs periodizavimas yra kritikuotinas dėl kelių netikslių išankstinių prielaidų. Visų pirma toks skirstymas, remiantis vieninteliu kriterijumi (rengime dalyvavusių institucijų kaita), nuteikia, kad kitų periodizavimui svarbių kriterijų nėra. Nė viename ankstesniame tyrime šios prielaidos nebandoma empiriškai pagrįsti. Taip pat pasirinktas periodizavimas leidžia manyti, kad skraidančiojo personalo rengimo sistema priklausė nuo institucijų, o ne atvirksčiai – institucijų kaitą lėmė konceptualūs pokyčiai rengimo sistemoje. Periodizavimas remiantis skraidantįjį personalą rengusių institucijų kaita yra ydingas, nes istoriografijoje leido įsitvirtinti nepagrįstai siauram rengimo sistemos apibrėžimui. Todėl jį naudoję autoriai, analizuodami skraidančiojo personalo rengimo sistemą, buvo susitelkę tik į rengime dalyvavusių institucijų istoriją, o kitos neatskiriamos rengimo sistemos sudedamosios dalys liko parašėse. Galima teigti, kad V. Statkaus pasiūlytas ir kitų autorių plačiai taikytas periodizavimas vienareikšmiškai labiau tinka skraidančiojo personalo rengime dalyvavusių institucijų raidos istorijai analizuoti, nei leidžia suprasti ir paaiškinti pačią 1919–1940 m. skraidančiojo personalo rengimo sistemą.

Karinių specialistų rengimo sistemą sudaro trys pagrindinės sudedamosios dalys, iš kurių pirmoji – atranka. Jos metu pagal iš anksto nustatytus kriterijus atrenkami konkrečiai karinei specialybei labiausiai tinkantys kariai. Jeigu prieš pradėdant karinį rengimą nėra organizuojama atranka, tai leidžia manyti, kad rengimas vyks nerezultatyviai. Labai tikėtina, kad bus priimti konkrečiai karinei specialybei netinkantys kariai, kurie pasitrauks ar bus pašalinti jau vykstant kariniam rengimui. Taip pat jeigu organizuojama atranka yra neišsami ir nenuosekli arba jos iš viso nėra, galima teigti, kad karinio rengimo sistema neišbaigta.

Antroji sudedamoji dalis – į pakopas suskirstyta nuosekli rengimo eiga, kuri turi aiškiai apibrėžtą siektiną rezultatą. Dažniausiai karinis rengimas skirstomas į keletą pakopų, iš kurių pirmoji skirta bazinėms žinioms suteikti ir pradiniam įgūdžiams suformuoti. Tuo tarpu tolesnės pakopos skirtos jau įgytų žinių ir įgūdžių tobulinimui, sudėtingesnėms ir labiau specializuotoms žinioms suteikti. Visos rengimo pakopos orientuotos į galutinį karinio rengimo sistemos rezultatą – aiškiai apibrėžtą konkrečių žinių ir įgūdžių rinkinį (kvalifikaciją), kuris leistų kariniam

specialistui įvykdyti jam skirtas užduotis.

Kompleksiškiausia dalis – rengimo turinys, kuris apibrėžiamas programose. Rengimo sistemos kertine ašimi galima laikyti programą, kuri nulemia visus tolesnius veiksmus. Tai leidžia manyti, kad ne toks efektyvus bus rengimas, kuris neturi aiškios programos. Su rengimo programa tiesiogiai susijusios rengime naudojamos priemonės. Trūkstant individualaus kovinio rengimo programos įgyvendinimui reikalingų priemonių, galima manyti, kad ir visa rengimo sistema nebus pakankamai rezultatyvi ir efektyvi. Dažniausiai rengimo programas įgyvendina instruktoriai, pasitelkdami mokymo priemones. Šių smulkesnių, tačiau savo reikšme ne mažiau svarbių elementų kaita signalizuoja reikšmingus rengimo sistemos pokyčius.

Kiekviena minėtų rengimo sistemos sudedamųjų dalių yra šio straipsnio analizės pjūviai tiriant 1919–1940 m. Lietuvos karo aviacijos skraidančiojo personalo individualaus rengimo sistemą. Tolesniuose straipsnio skyriuose analizuojama atrankos sistema ir kriterijai, rengimo pakopos ir rengimo programos, įvardyti jas įgyvendinę kariai bei naudotos priemonės.

2. ATRANKOS SISTEMA: PUSIAUSVYROS PAIEŠKOS TARP NORINČIŪJŲ IR GALINČIŪJŲ MOKYTIS

Karo aviacijos mokyklos pirmasis viršininkas Konstantinas Fugalevičus 1919 m. atrinkdamas karius daugiausia rėmėsi savo asmeniniu vertinimu, todėl į mokyklą buvo priimami visų pirma joje norintys, bet nebūtinai galintys studijuoti kariai²⁵. Siekiant įvertinti kario galimybes studijuoti Karo aviacijos mokykloje, buvo numatyti formalūs kriterijai – išsilavinimo cenzas ir sveikatos būklė. Visgi į šiuos du kriterijus žiūrėta atsainiai – priimtų į Karo aviacijos mokyklą karių išsilavinimas buvo labai įvairus, kai kurie jų neturėjo net pradinį išsilavinimą pagrindžiančių dokumentų. Prasidėjus sudėtingesniems užsiėmimams, karių nepakan-

²⁵ Stanaitis, S. *Lietuvos savanorio-kūrėjo, karo lakūno, Karo invalidų sąjungos pirmininko, šachmatų rinktinės kapitono, Gulago kalinio likimo vingiai*. Kaunas, 1992, p. 24–28; Pesekas, L. *Karo lakūno pasakojimai*. Kaunas, 2006, p. 14–15.

kamas pasiruošimas greitai išryškėjo, tačiau buvo nuspęsta jų iš mokyklos nešalinti²⁶. Praėjus beveik mėnesiui nuo studijų pradžios, pradėta tikrinti sveikatos būklę, o penktadalio karių sveikata patikrinta tik studijoms įpusėjus. Iš 48²⁷ į mokyklą priimtų karių tik du dėl sveikatos būklės netiko tarnybai aviacijoje, todėl buvo pašalinti²⁸. Priėmimas į Karo aviacijos mokyklą vyko labai chaotiškai ir tęsėsi neproporcingai ilgai. Mokykla veikė 10 mėnesių, o paskutinis karys į ją buvo priimtas praėjus beveik penkiems mėnesiams nuo mokyklos veiklos pradžios²⁹.

Po ypač trumpos tarnybos iš Lietuvos karo aviacijos savo noru pasitraukė didelė Karo aviacijos mokyklos absolventų dalis. 1919 m. gruodžio 16 d. Karo aviacijos mokyklą baigė 34 iš 48 (arba 71 proc.) priimtų karių, ir jie visi buvo paskirti į karo aviaciją. Nepraėjus nė metams, iš karo aviacijos pasitraukė 9 iš 34 absolventų, o praėjus trejiems metams po mokyklos baigimo 17 (arba 50 proc.) absolventų joje nebetarnavo. Dar svarbiau, jog, pasibaigus Nepriklausomybės karui, 44 proc. mokyklos absolventų ėjo pareigas, nesusijusias su lakūno ar oro žvalgo tarnyba³⁰. Galima teigti, kad 1919 m. skraidančiojo personalo atranka buvo minimali, paviršutiniška ir neefektyvi.

Atrankos sistema patobulinta vietoje 1919 m. gruodžio 18 d. uždarytos

²⁶ Laurinaitis, J., M. Karo aviacijos mokyklą prisimenant. *Karo archyvas*, t. 1, 1925, p. 178–191.

²⁷ *Pastaba*. Istoriografijoje į Karo aviacijos mokyklą priimtų mokinių skaičius įvairuoja, tačiau atliekant tyrimą, išanalizavus Karo aviacijos mokyklos įsakymus (LCVA, f. 1451, ap. 3, b. 1, l. 1–95), nustatyta, kad į mokyklą buvo priimti 48 mokiniai. Skirtingai nei teigia Jonas Pyragius, Karo aviacijos mokykloje niekada nesimokė Suchoverskis ir Kanapinskas (Pyragius, J. (red.) *Mūsų sparnai. Lietuvos aviacijos istorija 1919–1929*. Kaunas, 1929, p. 27). 1919 m. kovo 12 d. Karo aviacijos mokyklos įsakyme Nr. 1 klaidingai į mokinių sąrašą įrašytas karininkas Eugenijus Šalkauskas, kuris šioje mokykloje tarnavo instruktoriumi ir dėstė taktiką bei statutus.

²⁸ Karo aviacijos mokyklos įsakymas Nr. 23, 1919 m. balandžio 3 d. LCVA, f. 1451, ap. 3, b. 1, l. 10; Karo aviacijos mokyklos įsakymas Nr. 141, 1919 m. liepos 30 d. LCVA, f. 1451, ap. 3, b. 1, l. 48. Karo aviacijos mokyklos įsakymas Nr. 151, 1919 m. rugpjūčio 9 d. LCVA, f. 1451, ap. 3, b. 1, l. 51.

²⁹ Karo aviacijos mokyklos įsakymas Nr. 150, 1919 m. rugpjūčio 8 d. LCVA, f. 1451, ap. 3, b. 1, l. 51.

³⁰ „Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953“, II–VIII t., pateiktos Karo aviacijos mokyklos absolventų biografijos.

Karo aviacijos mokyklos³¹ 1921 m. skraidančio personalo rengimui įsteigus nereguliarus kursus prie Mokomosios eskadrilės. Siekiant įvertinti karių tinkamumą tarnybai karo aviacijoje, nuo 1921 m. greta atrankos kriterijų pradėtas taikyti naujas atrankos mechanizmas. Iki kursų pradžios visi potencialūs kursų klausytojai atvykdavo į karo aviaciją, kur po sveikatos patikrinimo atlikdavo bandomuosius skrydžius³². Šių skrydžių metu buvo siekiama įvertinti karių fizinę ištvermę, orientavimosi erdvėje įgūdžius ir savitvardą kritinėse situacijose. Pavyzdžiui, 1921 m. sausio–vasario mėn. į karo aviaciją atvyko 9 leitenantai, iš jų 4 po bandomųjų skrydžių kaip netinkami tarnybai aviacijoje buvo gražinti į savo dalinius³³.

1922–1923 m. susiformavo atrankos sistema, kurią sudarė bandomasis skrydis ir atrankos kriterijai. Pastarieji minimaliai buvo keičiami ir labiausiai priklausė nuo pretendento karinio laipsnio³⁴. XX a. trečiajame dešimtmetyje į kursus galėjo pretenduoti ne vyresni nei 28 metų, tinkamos sveikatos būklės ir tarnyboje teigiamai atestuoti jaunesnieji karininkai (ltn. ir vyr. ltn.), kurie iki kursų buvo įgiję ne žemesnį nei 8 gimnazijos klasių išsilavinimą³⁵. Šiuo laikotarpiu ypatingas dėmesys buvo skiriamas kandidato matematikos žinioms³⁶. Atrankos kriterijai karininkams reikšmingai nepasikeitė ir ketvirtajame XX a. dešimtmetyje³⁷. Į kursus buvo priimami tinkamos sveikatos būklės, ne vyresni nei 26 metų, j. ltn. arba ltn. laipsnį turintys, baigę aukštesniąją mokyklą ir tarnyboje teigiamai atestuoti³⁸. Pažymėtina, kad nuo 1922 m. pradėtas didinti išsilavinimo cenzas norintiems studijuoti Karo mokykloje, o nuo 1928 m. į ją galėjo

³¹ Karo aviacijos mokyklos įsakymas Nr. 271, 1919 m. gruodžio 18 d. LCVA, f. 1451, ap. 3, b. 1, l. 95.

³² Mikėnas, J. *Gyvenimo skrydis*. Kaunas, 1994, p. 30.

³³ Įsakymas oro laivynui Nr. 5–18, 1921 m. sausio 12 d.–kovo 14 d. LCVA, f. 1323, ap. 1, b. 21, l. 5–18.

³⁴ Gustaitis, A. Lakūnų ir žvalgų mokymas mūsų aviacijoje. *Kardas*, Nr. 14, 1925, p. 10–12.

³⁵ Gruzdienė, E. Lietuvos karo aviacijos lakūnų ir žvalgų rengimas 1919–1932 m. *Karo archyvas*, t. XIX, 2004, p. 169–170.

³⁶ Ažubalis, A. *Matematikos taikymas Lietuvos kariuomenėje 1918–1940 m.* Vilnius, 2015, p. 90.

³⁷ Vaičieliūnas, J. *Tėvynės sargyboje*. Sudbury, 1955, p. 56–57.

³⁸ Kariuomenės štabo 1936 m. liepos 4 d. aplinkraštis Nr. 7. LCVA, f. 1451, ap. 3, b. 25, l. 24.

stoti tik gimnazijų absolventai³⁹. Dėl šios priežasties išsilavinimo cenzas trečiojo dešimtmečio pabaigoje atrenkant karius tarnybai Karo aviacijoje prarado aktualumą.

Kaip ir 1919 m., į atrankos kriterijus karo aviacijos vadovybė (visų pirma aviacijos viršininkas gen. lttn. Juozas Kraucevičius) 1921–1926 m. žiūrėjo gana paviršutiniškai. Į kursus buvo priimami kariai, vyresni, nei numatyta reikalavimuose⁴⁰, galimai neturintys Lietuvos pilietybės⁴¹ ar reikalaujamo išsilavinimo⁴², taip pat pakartotinai priimti iš jų jau pašalinti⁴³ ar su karo aviacijos vadovybe giminytės bei kitais socialiais ryšiais susiję kariai⁴⁴. Atsainus požiūris į atranką turėjo reikšmės kursų klausytojų studijų rezultatams – jie buvo blogi. Pavyzdžiui, 1921–1923 m. dažnai kursų klausytojai keletą kartų perlaikydavo egzaminus ar išklausedavo atskirų disciplinų kursus, neretai dėl prastų studijų rezultatų jiems nebuvo leidžiama mokytis skraidyti⁴⁵.

Nuo 1927 m. atrankos kriterijais vadovautasi pastebimai griežčiau ir dėl to šiek tiek sumažėjo priimtų, bet kursus nebaigusių karių. Pavyz-

³⁹ Knezys, S. Lietuvos kariuomenės karo mokykla 1919–1940 metais. In. *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953*. II tomas. Sud. B. Kulnytė. Vilnius, 2002, p. 348–349.

⁴⁰ Įsakymas aviacijai Nr. 9, 1926 m. sausio 23 d. LCVA, f. 1323, ap. 1, b. 132, l. 9; 1-os oro eskadrilės oro žvalgo plk. Egerto Oskaro skraidymo knygelė. LCVA, f. 531, ap. 1, b. 326, l. 1–2.

⁴¹ Įsakymas Aviacijos daliai Nr. 6, 1920 m. rugsėjo 11 d. LCVA, f. 1323, ap. 1, b. 13, l. 471; Įsakymas Aviacijos daliai Nr. 11, 1920 m. rugsėjo 16 d. LCVA, f. 1323, ap. 1, b. 13, l. 476.

⁴² Vilniaus miesto ir apskrities karo komendantūros lttn. Prano Stelmoko tarnybos lapas, 1921 m. sausio 30 d. LCVA, f. 930, ap. 2S, b. 236, l. 1–3; Lukšys, S., Mintautas, R., Monkevičius, J., *Palūžę sparnai*. Vilnius, 1997, p. 23–27; 2-os eskadrilės vyr. psk. Antano Kielos tarnybos lapas. LCVA, f. 930, ap. 7, b. 5811, l. 82–83; 3-ios eskadrilės jaun. lttn. Grigoriaus Heidrikio tarnybos lapas. LCVA, f. 930, ap. 2H, b. 9, l. 2; Žinios apie jaun. lttn. Grigorių Heidrikį. LCVA, f. 930, ap. 2H, b. 9, l. 50.

⁴³ 3-ios oro eskadrilės karo lakūno kpt. Jono Nastaro tarnybos lapas. LCVA, f. 930, ap. 5, b. 1921, l. 14.

⁴⁴ Žinios apie e. p. karo lakūną vyr. psk. Borisą Kraucevičių. LCVA, f. 930, ap. 8, b. 48, l. 64; Stanaitis, S. *Lietuvos savanorio-kūrėjo, karo lakūno, Karo invalidų sąjungos pirmininko, šachmatų rinktinės kapitono, Gulago kalinio likimo vingiai*. Kaunas, 1992, p. 51.

⁴⁵ Įsakymas aviacijai Nr. 18, 1921 m. kovo 14 d., LCVA, f. 1323, ap. 1, b. 21, l. 18; Įsakymas aviacijai Nr. 57, 1921 m. lapkričio 1 d., LCVA, f. 1323, ap. 1, b. 21, l. 56; Įsakymas aviacijai Nr. 46, 1922 m. rugsėjo 25 d. LCVA, f. 1323, a p. 1, b. 44, l. 49; Įsakymas aviacijai Nr. 51, 1925 m. birželio 27 d., LCVA, f. 1323, ap. 1, b. 115, l. 61.

džiui, 1936–1937 m. iš 22 priimtų karininkų kursus baigė 15, o trečdalis kursų klausytojų (7 iš 22) buvo pašalinti dėl drausmės pažeidimų⁴⁶.

Pirmąjį Lietuvos karo aviacijos dešimtmetį atrankos sistema ir jos kriterijai puskarininkiams ir kareiviams reikšmingai nesiskyrė nuo karininkų atrankos sistemos ir jiems keltų kriterijų. 1921–1926 m. į kursus prie Mokomosios eskadrilės galėjo būti priimti ne vyresni nei 28 metų, ne žemesnį nei 6 gimnazijos klasių išsilavinimą⁴⁷ įgiję puskarininkiai ir kareiviai, pažadėję, baigę kursus, ne mažiau kaip dvejus metus ištarnauti karo aviacijoje⁴⁸. Į 1929 m. organizuotus specialius puskarininkiams skirtus kursus buvo priimami tinkamos sveikatos, ne vyresni nei 25 metų vyrai, išlaikę matematikos ir lietuvių kalbos egzaminus. Kareiviai, įgiję 6 klasių ar aukštesnį išsilavinimą, buvo priimami be egzaminų⁴⁹.

Puskarininkų atrankos sistema buvo pakeista 1932 m., įsteigus naują Karo aviacijos mokyklą. 1932–1940 m. atranka į Karo aviacijos mokyklos puskarininkų klasę buvo suskirstyta į du etapus. Pirminę atranką vykdė apskričių komendantai – jie patikrindavo kandidato dokumentus, surinkdavo jį apibūdinančią informaciją (pavyzdžiui, apie priklausomybę organizacijoms, politines pažiūras), o komendantūros gydytojas atlikdavo pirminį sveikatos patikrinimą⁵⁰. Antrasis etapas vykdavo kandidatams atvykus į karo aviaciją, kur didžiausias dėmesys buvo skiriamas sveikatos būklės įvertinimui⁵¹.

Į Karo aviacijos mokyklą galėjo stoti neteisti ir teismo nepersiekiamai 18–20 m. Lietuvos piliečiai, baigę ne mažiau nei 4 aukštesniosios mokyklos klases ir tinkami tarnybai aviacijoje⁵². Šiais atrankos kriterijais buvo vadovaujama priimant į pirmąsias tris Karo aviacijos mokyklos

⁴⁶ Navaitis, A. *Šimtmečio skrydis. Karo lakūno atsiminimai*. Vilnius, 2017, p. 54.

⁴⁷ Gruzdienė, E. Lietuvos karo aviacijos lakūnų ir žvalgų rengimas 1919–1932 m. *Karo archyvas*, t. XIX, 2004, p. 169–170.

⁴⁸ Įsakymas aviacijai Nr. 3, 1922 m. sausio 27 d. *LCVA*, f. 1323, ap. 1, b. 44, l. 3.

⁴⁹ Įsteigta puskarininkių lakūnų mokykla. *Karys*, 3(503), 1929, p. 49.

⁵⁰ Plačiau žr.: 1934 m. į Aviacijos puskarininkių lakūnų ir mechanikų mokyklos lakūnų skyrių parinktų mokinių–kandidatų sąrašai ir charakteristikos. *LCVA*, f. 1323, ap. 1, 301, l. 33–75.

⁵¹ Mikutis, A. Lietuvos karo aviacijos tarnyboje 1936–1940. *Plieno sparnai*, Nr. 1, 1992, p. 22.

⁵² Aviacijos puskarininkių mokyklos statusas. *Vyriausybės žinios*, 1932, balandžio 9, Nr. 381 (2626), p. 4.

laidas. Dėl palyginti žemo išsilavinimo cenzo ir nepakankamų matematinės žinių 1932–1935 m. kildavo sunkumų studijuojant teorines aviacijos disciplinas⁵³. Atsižvelgiant į pastebėtus trūkumus 1936 m. atrankos kriterijai minimaliai pakeisti numatant, kad į mokyklą gali stoti progimnaziją baigę ar įgiję jai tolygų išsilavinimą kariai. Taip pat šiek tiek padidintas amžiaus cenzas (18–24 m.) bei įvestas šeiminės padėties apribojimas – į mokyklą galėjo stoti tik nevedę vyrai⁵⁴.

Puskarininkiams taikyta atrankos sistema ir kriterijai užtikrindavo gana žemą į Karo aviacijos mokyklą priimtų ir ją baigusiu karių santykį. Pavyzdžiui, 1932 m. į mokyklą buvo priimti 48 kariai⁵⁵, iš jų 23 baigė studijas.⁵⁶ Visgi tik 12 absolventų buvo laikomi tinkamais tęsti tarnybą karo aviacijoje⁵⁷. 1934 m. į ją iš įvairių komendantūrų atvyko 56 kandidatai⁵⁸, iš jų po sveikatos patikrinimo į mokyklą priimti 26⁵⁹, o ją baigė 14⁶⁰. Visi tęsė tarnybą Lietuvos karo aviacijoje ir vykdė lakūnų funkcijas iki Sovietų Sąjungos okupacijos. 1935 m. lapkričio mėn. Karo aviacijos mokyklos puskarininkių klasės lakūnų skyriuje pradėjo studijuoti 49 lakūnai⁶¹, iš jų mokyklą baigė ir karo lakūno vardas buvo suteiktas 20 absolventų⁶².

⁵³ Karo aviacijos mokyklos viršininko 1933 m. sausio 10 d. raštas Nr. 27 aviacijos viršininkui. LCVA, f. 1451, ap. 3, b. 6, l. 3. Pyragius, J. Lietuvos karo aviacijos tarnyboje. *Plieno sparnai*, Nr. 5, p. 1998, p. 57.

⁵⁴ Karo aviacijos puskarininkiams lakūnams ir mechanikams ruošti įstatymas. *Vyriausybės žinios*, 1936, spalio 22, Nr. 555 (3855), p. 4–5.

⁵⁵ Aviacijos štabo Puskarininkių lakūnų mokyklos mokinių abėcėlinė knyga. LCVA, f. 930, ap. 7, b. 4439, l. 1–200.

⁵⁶ Karo aviacijos įsakymas Nr. 255, 1934 m. spalio 31 d. LCVA, f. 1323, ap. 1, b. 292, l. 321.

⁵⁷ Karo aviacijos viršininko raportas Nr. 737/sl, 1934 m. spalio 31 d. LCVA, f. 1323, ap. 1, 301, l. 25.

⁵⁸ Karo aviacijos įsakymas Nr. 271, 1934 m. lapkričio 19 d. LCVA, f. 1323, ap. 1, b. 292, l. 341.

⁵⁹ Karo aviacijos įsakymas Nr. 280, 1934 m. lapkričio 28 d. LCVA, f. 1323, ap. 1, b. 292, l. 352.

⁶⁰ Karo aviacijos įsakymas Nr. 82, 1937 m. spalio 30 d. LCVA, f. 1323, ap. 1, b. 396, l. 110.

⁶¹ Lakūnų skyriaus klasės žurnalas. 1936–1937 m. LCVA, f. 1451, ap. 3, b. 30, l. 5–6.

⁶² Kariuomenės vado įsakymas Nr. 24, 1938 m. lapkričio 7 d.; Kariuomenės vado įsakymas Nr. 20, 1939 m. birželio 1 d.; Kariuomenės vado įsakymas Nr. 3, 1938 m. vasario 15 d., <www.epaveldas.lt>

1938 m. 37 kariai buvo priimti į Karo aviacijos mokyklos puskarininkių klasę⁶³, o ją baigė 14⁶⁴. Dauguma Karo aviacijos mokyklos nebaigdavo dėl nepakankamų gabumų – neišskrisdavo savarankiškai arba neišlaikydavo teorinių disciplinų egzaminų. Taip pat dalis buvo pašalinti dėl drausmės, keli žuvo per skraidymo pratybas⁶⁵.

Remiantis užsienio šalių patirtimi, XX a. trečiojo dešimtmečio antroje pusėje Lietuvos karo aviacijoje lėktuvų apgadinimu ar karių žūtimi pasibaigę įvykiai pradėti sieti su skraidančiojo personalo fizine būkle⁶⁶. Kiek vėliau spaudoje pradėta diskutuoti ne vien apie fizinės, bet ir apie psichologinės būklės įtaką skrydžiams⁶⁷. Todėl 1927–1928 m. prie Karo aviacijos medicinos punkto pradėta kurti aviacijos medicinos laboratorija ir atrankoje pradėti naudoti prietaisai psichomotorinėms reakcijoms tirti⁶⁸. Nuo trečiojo dešimtmečio pabaigos pagrindiniu atrankos kriterijumi tapo nuodugnus, į keletą etapų suskirstytas sveikatos būklės patikrinimas. Taip pat reikalavimai sveikatos būklei buvo universalus atrankos kriterijus, taikomas karininkams ir kareiviams. Apie savaitę trunkančio tikrinimo metu įvairiuose Karo ligoninės skyriuose buvo tiriama kandidato fizinė būklė, ypač regėjimas. Vėliau naudojant Karo aviacijos medicinos laboratorijoje esančius specializuotus prietaisus buvo tiriami kandidato pusiausvyros organai, psichomotorinių reakcijų eiga, gebėjimas tiksliai skirti spalvas ir nustatyti atstumus⁶⁹.

⁶³ Karo aviacijos mokyklos kpt. Juozo Selioko 1938 m. gegužės d. 30 raportas Nr. 9 Morkomiosios grupės vadui. *LCVA*, f. 1451, ap. 3, b. 54, l. 43–44.

⁶⁴ Įsakymas Karo aviacijai Nr. 88, 1940 m. spalio 15 d. *LCVA*, f. 1323, ap. 1, b. 594, l. 23.

⁶⁵ Aviacijos štabo Puskarininkių lakūnų mokyklos mokinių abėcėlinė knyga. *LCVA*, f. 930, ap. 7, b. 4439, l. 108–109; 7-os eskadrilės skaidymo žurnalas 1938–1940 m. *LCVA*, f. 531, ap. 1, b. 198, l. 7–8; Žinios apie Karo aviacijos mokyklos nelaimingų atsitikimų ir lėktuvų palaužimus 1937 m. *LCVA*, f. 1451, ap. 3, b. 79, l. 1; II laidos mokinių lakūnų abėcėlinė knyga. *LCVA*, f. 930, ap. 7, b. 5005, l. 105–107.

⁶⁶ Barkauskas, S. Medicinos tarnyba aviacijoje ir aviacijos gydytojas. *Mūsų žinynas*, Nr. 29, 1926, p. 283–288.

⁶⁷ Vaivada, B. Lakūnų psichotechnika. *Mūsų žinynas*, Nr. 73, 1931, p. 241–253.

⁶⁸ Tupčiauskas, V. Lakūnų mediciniškas parinkimas ir jų sveikatos kontrolė. *Lietuvos sparnai*, 1934, balandis, Nr. 4 p. 92–94.

⁶⁹ Statkus, V. *Lietuvos ginkluotos pajėgos 1918–1940 m.* Chicago, 1986, p. 245–246.

Nuo XX a. trečiojo dešimtmečio pabaigos atrankose dalyvavę kariškiai savo atsiminimuose kaip svarbiausią atrankos kriterijų išskyrė ypač precizišką ir ilgai trukusią sveikatos būklės tikrinimą⁷⁰. Lt. Stasys Baipšys apie 1931 m. vykusią atranką rašė: „*Mažiausias koks niekniekis fizinėje struktūroje ar dvasinio komplekso nepilnas išsivystymas ir jau: – netinkamas.*“⁷¹ 1932 m. į Karo aviacijos mokyklą įstojęs eil. Juozas Pyragius savo atsiminimuose teigė, kad po sveikatos patikrinimo iš maždaug 150 buvo atrinkti 48 kariai, tinkami tapti lakūnais⁷². Po kelerių metų, 1936 m. rugsėjo mėn., Karo aviacijos mokykloje mokytis pradėjęs j. lt. Antanas Navaitis, prisimindamas atranką, akcentavo sveikatos būklės patikrinimą: „*Ypač kruopščiai Karo ligoninėje tikrinta būsimųjų karo lakūnų sveikata. Iš daugiau kaip 60 sveikų Karo mokyklos patikrintų vyrų aviacijos tarnybai tinkamų atrinko vos 22.*“⁷³

3. SKRAIDANČIOJO PERSONALO RENGIMO SISTEMOS KAITA

3.1. Dviejų pakopų rengimo sistema (1919–1928 m.)

1919–1928 m. skraidančiojo personalo rengimą galima suskirstyti į dvi pakopas: iš jų pirmoji apima pradinį teorinį ir praktinį rengimą, o antroji buvo skirta tolesniam praktinių įgūdžių tobulinimui. 1919–1928 m. ypač dažnai keitėsi institucijos, vykdančios skraidančiojo personalo pradinį teorinį ir praktinį rengimą (žr. 9 lentelę). 1919 m. jis vyko Karo aviacijos mokykloje, 1921–1925 m. – Mokomosios eskadrilės aviacijos

⁷⁰ Vaičeliūnas, J. *Tėvynės sargyboje*. Sudbury, 1955, p. 56–57, 60–61; Baipšys, S. *Nuotyčiai padangėje ir žemėje*. Kaunas, 1995, p. 6–11; Mikutis, A. Lietuvos karo aviacijos tarnyboje 1936–1940. *Plieno sparnai*, Nr. 1, 1992, p. 22.

⁷¹ Baipšys, S. *Nuotyčiai padangėje ir žemėje*. Kaunas, 1995, p. 6.

⁷² Pyragius, J. Lietuvos karo aviacijos tarnyboje. *Plieno sparnai*, Nr. 5, p. 1998, p. 56.

⁷³ Navaitis, A. *Šimtmečio skrydis. Karo lakūno atsiminimai*. Vilnius, 2017, p. 49.

kursuose⁷⁴, o 1926–1928 m. – Vytauto Didžiojo karininkų kursų aviacijos skyriuje⁷⁵. Laikina pradinio teorinio rengimo išimtimi galima laikyti dvi Karo mokyklos laidas, kurių absolventai įgijo minimalų teorinį parengimą iki paskyrimo į karą aviaciją. 1920 m. lapkričio mėn. formuojant Karo mokyklos IV laidą buvo pakeisti mokymo planai ir numatyta pradėti rengti įvairių, tarp jų ir aviacijos, specialybių karininkus⁷⁶. IV laidos Karo mokyklos kariūnai 1921 m. liepos mėn., likus penkiems mėnesiams iki studijų pabaigos, buvo suskirstyti į grupes, iš kurių viena įvardyta kaip aviacijos grupė⁷⁷. Šios grupės kariūnams buvo suteiktas minimalus teorinis parengimas, baigę Karo mokyklą, jie buvo paskirti į karą aviaciją⁷⁸. Labai panašiai buvo rengiant Karo mokyklos V laidą – 1923 m. rugsėjo 4 d., likus mėnesiui iki studijų pabaigos, suformuota aviacijos kariūnų grupė⁷⁹, jos 12 absolventų buvo paskirti į karą aviaciją⁸⁰.

Vis dėlto 1919–1928 m. instituciniai pokyčiai neturėjo lemiamos įtakos teorinio rengimo programai, nes keičiantis institucijoms jos sudėtis kito nežymiai. 1919 m. Karo aviacijos mokykloje buvo sudarytos dvi savo apimtimi besiskiriančios teorinio rengimo programos. Abiejų programų daugiau kaip trečdalį sudarė bazinės karo mokslo ir bendrojo išsilavinimo disciplinos. Likę du trečdaliai buvo skirti pagrindinėms aviacijos disciplinoms⁸¹, kurios išskaidytos į gana smulkias ir šiek tiek „persidengiančias“

⁷⁴ *Pastaba*. Karo aviacijos 1921–1925 m. dokumentuose prie Mokomosios eskadrilės organizuotų kursų pavadinimai labai įvairuoja (kursai, aviacijos kursai, karininkų mokslo klasė, aviacijos karininkų kursai, teoriniai kursai ir pan.). Straipsnyje pasirinktas dažniausiai nepublikuotuose šaltiniuose naudotas pavadinimas – aviacijos kursai.

⁷⁵ *Pastaba*. 1925–1932 m. keletą kartų keitėsi Vytauto Didžiojo karininkų kursų ir kartu jų sudėtyje veikusių aviacijos kursų pavadinimas. Straipsnyje pasirinktas paskutinis ir nepublikuotuose šaltiniuose dažniausiai naudotas pavadinimas.

⁷⁶ Knezys, S. Lietuvos kariuomenės karo mokykla 1919–1940 metais. In: *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953*. II tomas. Sud. B. Kulnytė. Vilnius, 2002, p. 348–349.

⁷⁷ Lt. Kazio Zakšausko tarnybos lapas, 1923 m. sausio 23 d. LCVA, f. 930, ap. 2Z, b. 15, l. 2.

⁷⁸ Įsakymas aviacijai Nr. 69, 1921 m. gruodžio 30 d. LCVA, f. 1323, ap. 1. b. 21, l. 68.

⁷⁹ Mokomosios oro eskadrilės Lt. Kazio Mailos tarnybos lapas, 1923 m. lapkričio 8 d. LCVA, f. 930, ap. 2M, b. 19, l. 1–2.

⁸⁰ Įsakymas aviacijai Nr. 96, 1923 m. lapkričio 8 d. LCVA, f. 1323, ap. 1, b. 67, l. 45.

⁸¹ *Pastaba*. Programose numatyti kai kurių disciplinų praktiniai užsiėmimai.

dalį⁸². Lyginant šias dvi programas su perskaitytų paskaitų duomenimis galima teigti, kad nė viena iš jų nebuvo nuosekliai įgyvendinta⁸³.

1921 m. organizavus Mokomosios eskadrilės aviacijos kursus buvo patvirtinta nauja skraidančiojo personalo teorinio rengimo programa⁸⁴. Ši programa, palyginti su 1919 m. programa, buvo daug glaustesnė ir labiau orientuota į specialiąsias aviacijos disciplinas. Antrą kartą organizuojant Mokomosios eskadrilės aviacijos kursus buvo patvirtinta 330 val. trukmės atnaujinta skraidančiojo personalo pradinio teorinio rengimo programa. Tobulinat programą anksčiau kaip atskiros dėstytos disciplinos naujojoje programoje buvo sujungtos. Taip pat atliepant karo aviacijai skirtas užduotis buvo įvesta nauja disciplina – artilerijos ugnies koregavimas⁸⁵. Iš esmės nekeičiant dėstytų disciplinų sudėties 1921 m. patvirtinta teorinio rengimo programa buvo įgyvendinama visuose iki 1926 m. Mokomosios eskadrilės aviacijos kursuose⁸⁶ ir Vytauto Didžiojo karininkų kursų aviacijos skyriuje⁸⁷.

Atliekant tyrimą nepavyko rasti išsamesnių duomenų apie pradinio teorinio rengimo programos turinį. Nepublikuotuose šaltiniuose nurodomos tik disciplinos ir joms skirtas valandų skaičius. Tikėtina, kad detali programa su užsiėmimų temomis nebuvo parengta ir labiausiai priklausė nuo dėstytojų. Pirmieji šiek tiek konkretesni mokymo planai parengti ruošiantis Vytauto Didžioji karininkų kursų aviacijos skyriaus II laidos (1928–1930 m.) studijoms⁸⁸.

⁸² Pyragius, J. (red.) *Mūsų sparnai. Lietuvos aviacijos istorija 1919–1929*. Kaunas, 1929, p. 29–32.

⁸³ Įsakymas Karo aviacijos mokyklai Nr. 76, 1919 m. gegužės 26 d. LCVA, f. 1451, ap. 3, b. 1, l. 28–29; Įsakymas Karo aviacijos mokyklai Nr. 92, 1919 m. birželio 11 d. LCVA, f. 1451, ap. 3, b. 1, l. 34; Įsakymas Karo aviacijos mokyklai Nr. 210, 1919 m. spalio 7 d. LCVA, f. 1451, ap. 3, b. 1, l. 74.

⁸⁴ Įsakymas Mokomajai oro eskadrilei Nr. 27, 1921 m. kovo 13 d. LCVA, f. 531, ap. 1, b. 262, l. nenumeruoti.

⁸⁵ Įsakymas aviacijai Nr. 4, 1922 m. sausio 23 d. LCVA, f. 1323, ap. 1. b. 44, l. 4.

⁸⁶ Gustaitis, A. Lakūnų ir žvalgų mokymas mūsų aviacijoje. *Kardas*, Nr. 14, 1925, p. 10–12.

⁸⁷ Žigaras, F. *Karininkų rengimo ir jų kvalifikacijos kėlimo sistema 1919–1940 m.* II dalis. Vilnius, 2018, p. 38.

⁸⁸ Ten pat, p. 49–51.

1921–1923 m. Mokomosios eskadrilės aviacijos kursuose pagrindinių teorinių disciplinų⁸⁹ dėstytojai keitėsi minimaliai. Daugiausia kursuose dėstė ltn. Eugenijus Kraucevičius, vyr. ltn. Antanas Gustaitis, inž. Timinskas, inž. Adolfas Bliumentalis ir gen. ltn. J. Kraucevičius. Pastarieji du dėstytojai buvo įgiję specialų aviacijos srities išsilavinimą ir sukaupę ilgametę patirtį. Nuo 1924 m. vis didesnę pradiniam teoriniame rengime dalyvavusių dėstytojų dalį sudarė asmenys, turintys paviršutinišką aviacijos srities išsilavinimą ir daugiausia besiremiantys savo kelerių metų praktika.

Populiari pradinio teorinio rengimo mokomoji priemonė 1919–1928 m. buvo nedideliais tiražais dauginimo prietaisais atspausdinti paskaitų konspektai. Pirmieji Mokomosios eskadrilės aviacijos kursų klausytojams skirti konspektai buvo išleisti 1924 m. (žr. 1 lentelę). Pusę jų parengė 1923–1925 m. Mokomajai eskadrilei vadovavęs vyr. ltn. A. Gustaitis. 1924 m. išleistuose konspektuose pateikiama ne visa disciplinos svarbiausia informacija, o tik konkrečių dėstytojų atrinka ir skaitytose paskaitose naudota medžiaga. Taip pat išanalizavus 1 lentelėje pateiktus 1924 m. išleistus paskaitų konspektus, galima manyti, kad jie kartu galėjo būti ir pradinio teorinio rengimo programa.

1 lentelė. 1919–1928 m. išleistos pradinio teorinio rengimo mokomosios priemonės

Pavadinimas	Autorius	Išleidimo metai	Leidėjas	Tiražas, leidybos būdas
Aviacijos istorijos konspektas	Vyr. ltn. Antanas Gustaitis	1924 m.	Aviacijos kursai	25, atspausdinta dauginimo prietaisu
Bendros meteorologijos ir aeronavigacijos žinios	N. D.	1924 m.	Aviacijos kursai	25, atspausdinta dauginimo prietaisu
Aviacijos teorijos konspektas	Vyr. ltn. Antanas Gustaitis	1924 m.	Aviacijos kursai	25, atspausdinta dauginimo prietaisu

⁸⁹ *Pastaba.* Omenyje turimos šios disciplinos: aviacijos teorija, aviacijos istorija, aviacijos taktika, aviaciniai varikliai, aviacinės technologijos.

Medžiagų atsparumas ir lėktuvo statika*	Inž. Adolfas Bliumentalis	1924 m.	Aviacijos kursai	25, atspausdinta dauginimo prietaisu
Aviacinių medžiagų technologijos konspektas*	Inž. Adolfas Bliumentalis	1924 m.	Aviacijos kursai	25, atspausdinta dauginimo prietaisu

Lentelė sudaryta autoriaus pagal: Gustaitis, A. *Aviacijos istorijos konspektas*. Kaunas, 1924, p. 1–24; *Bendros meteorologijos ir aeronavigacijos žinios*. Kaunas, 1924, p. 1–14; Gustaitis, A. *Aviacijos teorijos konspektas*. Kaunas, 1924, p. 1–29. *Lietuvos aviacijos muziejus (toliau – LAM)*, GEK 15528; *Kariuomenės leidinių 1918–1931 m. katalogas*. Kaunas, 1932, p. 57–58.

* Konspektas išleistas rusų kalba.

Praktinis pradinis rengimas 1919 m. vyko Karo aviacijos mokykloje, o nuo 1920 m. – Mokomojoje eskadrilėje. Pažymėtina, kad atliekant tyrimą nepavyko aptikti duomenų apie pradinio praktinio rengimo eigą ir turinį, tačiau išanalizavus atsiminimus ir Mokomosios eskadrilės įsakymus galima nustatyti preliminarias bendrąsias tendencijas. Po teorinių kursų pabaigoje surengtų egzaminų buvo pradedamas pradinis praktinis rengimas⁹⁰. Kauno aerodrome instruktoriai skraidyti mokė Vokietijos *Albatros Flugzeugwerke GmbH* gamykloje 1917 m. pagamintais mokomaisiais lėktuvais *Albatros B. II*⁹¹. Pirmąjį savarankišką skrydį būsiami lakūnai atlikdavo po 60 mokomųjų skrydžių. Kariai, kuriuos reikėjo ilgiau mokyti, buvo laikomi nepakankamai gabiais ir jų mokymas buvo nutraukiamas arba jie rengiami kaip oro žvalgai⁹². Po pirmojo savarankiško skrydžio karys pradėdavo skraidyti tolesniam mokymui skirtais lėktuvais *Albatros C. I*, *Albatros C. III* ir *Rumpler C. I*. Po apie 30 val. mokomųjų skrydžių šiais lėktuvais karys atlikdavo pirmąjį savarankišką skrydį koviniu lėktuvu (pavyzdžiui, *LVG C. VI*). Pirmasis skrydis koviniu lėktuvu buvo laikomas pradinio praktinio rengimo pabaiga, o karys iš Mokomosios eskadrilės buvo perkeliamas į vieną kovinių eskadrilių. Pažymėtina, kad

⁹⁰ Mikėnas, J. *Gyvenimo skrydis*. Kaunas, 1994, p. 27.

⁹¹ Ramoška, G. Pirmieji Lietuvos karo aviacijos lėktuvai 1919–1923 m. *Plieno sparnai*, Nr. 1, 1992, p. 2–7.

⁹² Gustaitis, A. Lakūnų ir žvalgų mokymas mūsų aviacijoje. *Kardas*, Nr. 14, 1925, p. 10–12.

pradinio praktinio rengimo metu karys nebuvo mokomas sudėtingesnės skrydžio technikos (aukštojo pilotažo) – daugiau dėmesio buvo skiriama skrydžio technikai, nei jos taikymui vykdant kovines užduotis⁹³. Pažymėtina, kad būsimųjų oro žvalgų pradinio praktinio rengimo trukmės ir apimtys atliekant tyrimą nepavyko nustatyti.

1919–1925 m. skraidyti mokė išskirtinai Pirmojo pasaulinio karo lakūnai. 1919 m. skraidymo instruktoriais dirbo buvusio Vokietijos imperijos kariuomenės aviacijos dalinio *Flieger Abteilung* Nr. 425 lakūnai⁹⁴ (žr. 2 lentelę). Vėliau, iki 1922 m. rudens, pagrindinis instruktorius buvo vyr. ltn. Pranas Hiksa, trumpai jam padėjo karo lakūnas vyr. ltn. Otto Rahnas. Rusijos imperijoje ir Jungtinėje Karalystėje gerą aviacijos srities išsilavinimą įgijęs P. Hiksa karo veiksmuose nebuvo dalyvavęs, taip pat neturėjo mokymo skraidyti patirties, o per trumpą tarnybos Lietuvos karo aviacijoje laikotarpį patyrė keliolika įvairaus pobūdžio avarių⁹⁵. 1922 m. jį pakeitė didelę patirtį turintis Pirmojo pasaulinio karo lakūnas Jurgis Pavlovas, prieš tarnybą Lietuvos karo aviacijoje pusantro metų tarnavęs skraidymo instruktoriumi⁹⁶. 1922–1927 m. J. Pavlovas buvo pagrindinis Lietuvos karo aviacijos instruktorius ir per pirmąjį Lietuvos karo aviacijos dešimtmetį savarankiškiems skrydžiams parengė daugiausiai lakūnų, palyginti su kitais skraidymo instruktoriais⁹⁷. Po 1926 m. gruodžio 16 d. perversmo pasikeitus Lietuvos kariuomenės ir karo aviacijos vadovybei nuspręsta sutarties su rusų kilmės instruktoriumi J. Pavlovu nebepratęsti⁹⁸. Nuo 1925 m. J. Pavlovui padėti į Mokomąją eskadrilę buvo komandiruojami geresnius skraidymo įgūdžius turintys lakūnai, jie vasaromis da-

⁹³ Mikėnas, J. *Gyvenimo skrydis*. Kaunas, 1994, p. 25–31.

⁹⁴ Ramoška, G. *Lietuvos aviacija*. Kaunas, 2009, p. 19.

⁹⁵ Hiksa, P. *Gyvenimas kaip skrydis*. Vilnius, 2014, p. 91–94, 111–112.

⁹⁶ Mokomosios oro eskadrilės laisvai samdomo karo lakūno Jurgio Pavlovo tarnybos lapas, 1927 m. rugpjūčio 9 d. LCVA, f. 631, ap. 7, b. 5556, l. 2; Žinios apie karo lakūną Jurgį Pavlovą. LCVA, f. 930, ap. 8, b. 48, l. 74.

⁹⁷ Pyragius, J. (red.), *Mūsų sparnai. Lietuvos aviacija 1919–1929*. Kaunas, 1929, p. 67.

⁹⁸ Vyriausiojo štabo administracinės valdybos viršininko 1927 m. vasario 2 d. raštas Nr. 15742 Aviacijos viršininkui. LCVA, f. 930, ap. 5, b. 3202, l. 173; Aviacijos viršininko 1927 m. liepos 21 d. raportas Nr. 1080 Vyriausiojo štabo viršininkui. LCVA, f. 930, ap. 5, b. 3202, l. 170.

lynaudavo pradiniam skraidančiojo personalo mokyme⁹⁹ (žr. 2 lentelę). Pirmojo pasaulinio karo lakūnų svariausias privalumas buvo vykstant realiems karo veiksams sukaupta skraidymo patirtis, tačiau absoliuti jų dauguma neturėjo specialių žinių, kaip mokyti skraidyti, ir išskirtinai rėmėsi tik savo asmenine patirtimi. Galima konstatuoti, kad nė vienas skraidyti mokęs instruktorius, išskyrus J. Pavlovą, neturėjo patirties, kaip mokyti skraidyti.

2 lentelė. 1919–1928 m. pradiniam praktiniam rengime dalyvavę skraidymo instruktoriai

Pradinio praktinio rengimo institucija	Rengime dalyvavę skraidymo instruktoriai
Karo aviacijos mokyklos I laida, 1919 m.	Vyr. ltn. Fricas Šulcas, vyr. ltn. Haris Roteris, vyr. ltn. Erichas Kuligowski, vyr. ltn. Pranas Hiksa
1920 m. Mokomojo būrio kursai	Vyr. ltn. P. Hiksa, vyr. ltn. Otto Rahn
1921 m. Mokomosios eskadrilės aviacijos kursai	Vyr. ltn. P. Hiksa
1922 m. Mokomosios eskadrilės aviacijos kursai	Jurgis Pavlovas
1922–1923 m. Mokomosios eskadrilės aviacijos kursai	J. Pavlovas
1924–1925 m. Mokomosios eskadrilės aviacijos kursai*	J. Pavlovas, vrš. Jonas Mikėnas
Vytauto Didžiojo karininkų kursų aviacijos skyrius, I laida, 1927 m.*	Vrš. J. Mikėnas
Vytauto Didžiojo karininkų kursų aviacijos skyrius, II laida, 1930 m.*	Vyr. ltn. Jeronimas Garolis, kpt. Česlovas Januškevičius

Lentelė sudaryta autoriaus pagal: Įsakymai Mokomajai oro eskadrilei Nr. 42–74, 1924 m. birželio 29 d.–rugėjo 30 d. *LCVA*, f. 531, ap. 1, 270, l. 90–147; Įsakymas aviacijai Nr. 27, 1922 m. balandžio 22 d. *LCVA*, f. 1323, ap. 1, b. 44, l. 28; Įsakymas aviacijai Nr. 31, 1922 m. liepos 21 d. *LCVA*, f. 1323, ap. 1, b. 44, l. 33; Įsakymas aviacijai Nr. 37, 1923 m. gegužės 17 d. *LCVA*, f. 1323, ap. 1, b. 66, l. 56–57; Įsakymas Mokomajai oro eskadrilei Nr. 30, 1927 m. gegužės 10 d. *LCVA*, f. 531, ap. 1, b. 280, l. nenumėruoti; Įsakymas aviacijai Nr. 87, 1929 m. spalio 11 d. *LCVA*, f. 1323, ap. 1, b. 185, l. 112; Įsakymas aviacijai Nr. 16, 1930 m. gegužės 16 d. *LCVA*, f. 1323, ap. 1, b. 201, l. 25; Įsakymas Mokomajai oro eskadrilei

⁹⁹ Mikėnas, J. *Gyvenimo skrydis*. Kaunas, 1994, p. 38–39; Pyragius, J. (red.), *Mūsų sparnai. Lietuvos aviacija 1919–1929*. Kaunas, 1929, p. 66–67.

Nr. 30, 1928 m. liepos 19 d. *LCVA*, f. 531, ap. 1, b. 283, l. 21; Mikėnas, J. *Gyvenimo skrydis*. Kaunas, 1994, p. 25–27, 39–41; Dovydaitis, J. *Nepriklausomybės kovų lakūnai*. Kaunas, 2014, p. 104; Pyragius, J. (red.) *Mūsų sparnai. Lietuvos aviacija 1919–1929*. Kaunas, 1929, p. 65–68; Brazys, B. *Gyvenimas ir tarnyba. Plieno sparnai*, Nr. 2, 1994, p. 82–83.

**Pastaba*. Atliekant tyrimą dėl duomenų stokos nepavyko nustatyti visų 1925–1928 m. Lietuvos karo aviacijos skraidymo instruktorių.

Teorinio ir praktinio rengimo detalių programų trūkumas leidžia manyti, kad 1919–1928 m. nebuvo apibrėžtas siektinas rengimo rezultatas, t. y. kvalifikacija, kurią turėtų įgyti karys, baigęs kiekvieną rengimo sistemos etapą. Galima teigti, kad aptariamuoju laikotarpiu skraidančiojo personalo rengimas ypač priklausė nuo teorinių mokomųjų dalykų dėstytojų ir skraidymo instruktorių. Pasikeitus jiems, keisdavosi ir rengimo turinys, todėl skirtingais metais rengimo sistemoje dalyvavę kariai įgydavo skirtingų žinių ir gebėjimų.

Baigus pradinį rengimo etapą, tolesnis skraidančiojo personalo rengimas vyko kovinėse eskadrilėse¹⁰⁰. Į eskadriles perkeltiems kariams buvo pavedama eiti karo lakūno arba oro žvalgo pareigas. Rengimas eskadrilėse buvo orientuotas tik į praktinių įgūdžių tobulinimą, o teorinių žinių gilinimas paliktas kiekvieno kario asmeninei iniciatyvai. Praktinis rengimas kovinėse eskadrilėse buvo individualizuotas ir jo turinys nebuvo apibrėžtas jokioje mokymo programoje.

Visų lakūnų tolesnį rengimą vienijęs bruožas buvo aukštojo pilotažo kursai, kurių programą sudarė techniškai sudėtingesnės 9 pilotažo figūros. Karo aviacijos viršininkui įsakius, 1922 m. Mokomojoje eskadrilėje buvo surengti pirmieji aukštojo pilotažo kursai, juose Pirmojo pasaulinio karo naikintuvu *Foker D VII* pilotažo mokė karo lakūnas instruktorius J. Pavlovas¹⁰¹. Po šių kursų tolesnis būsimų karo lakūnų aukštojo pilotažo mokymas buvo patikėtas J. Pavlovo 1922 m. apmokytiems lakūnams. 1923 m. gegužės 17 d. buvo sudaryta trijų mokinių aukštojo pilotažo grupė, o jos instruktoriumi paskirtas prieš metus J. Pavlovo vadovaujamas aukštojo pilotažo kursas baigęs Mokomosios eskadrilės vadas

¹⁰⁰ Brazys, B. *Gyvenimas ir tarnyba. Plieno sparnai*, Nr. 2, 1994, p. 82–83.

¹⁰¹ Įsakymas aviacijai Nr. 22, 1922 m. gegužės 23 d. *LCVA*, f. 1323, ap. 1, b. 44, l. 22; Įsakymas aviacijai Nr. 31, 1922 m. liepos 21 d. *LCVA*, f. 1323, ap. 1, b. 44, l. 33.

vyr. ltn. A. Gustaitis¹⁰². Vėliau, iki pat ketvirtojo dešimtmečio pradžios, aukštojo pilotažo mokymas vyko individualiai, už jį buvo atsakinga 1-oji eskadrilė ir joje tarnavęs J. Pavlovo kursų absolventas E. Kraucevičius¹⁰³.

Po dvejų trejų metų praktikos eskadrilėje karo aviacijos viršininkas suteikdavo karo lakūno arba oro žvalgo vardą. Kvalifikacinio vardo suteikimas reiškė baigtą rengimo kursą. Vis dėlto pažymėtina, kad šio kvalifikacinio vardo suteikimo sąlygos nebuvo aiškiai apibrėžtos ir neretai priklausė nuo karo aviacijos viršininko gen. ltn. J. Kraucevičiaus nuomonės. Išanalizavus įsakymus dėl karo lakūno arba oro žvalgo vardo suteikimo galima teigti, kad šie kvalifikaciniai vardai buvo suteikiami skirtingą patirtį ir nevienodą skaičių užduočių atlikusiems kariams¹⁰⁴.

3.2. Perėjimas prie trijų pakopų rengimo sistemos (1929–1931 m.)

1928 m. skraidančiojo personalo rengime prasidėjo konceptualūs pokyčiai. Po 1926 m. gruodžio 17 d. karinio perversmo karo aviacijos viršininku paskirtas gen. št. plk. ltn. Stasys Pundzevičius sudarė komisiją, kuri turėjo pateikti karo lakūno ir oro žvalgo kvalifikacinių vardų suteikimo taisyklių projektą. Pavestą užduotį atlikusi karo lakūno kpt. Antano Mačiukos vadovaujama komisija 1928 m. birželio 26 d. karo aviacijos viršininkui pristatė parengtą taisyklių projektą¹⁰⁵. Jame pirmą kartą buvo nustatyti konkretūs reikalavimai, kuriuos privalėjo įvykdyti karys, siekiantis gauti karo lakūno arba oro žvalgo vardą. Suderinus su Lietuvos kariuomenės Vyriausiojo štabo viršininku¹⁰⁶, 1929 m. kovo 28 d. karo

¹⁰² Įsakymas aviacijai Nr. 37, 1923 m. gegužės 17 d. LCVA, f. 1323, ap. 1, b. 66, l. 56.

¹⁰³ Pyragius, J. (red.) *Mūsų sparnai. Lietuvos aviacija 1919–1929*. Kaunas, 1929, p. 54; Įsakymas karo aviacijai Nr. 104, 1926 m. rugsėjo 3 d. LCVA, f. 1323, ap. 1, b. 132, l. 110.

¹⁰⁴ Gamziukas, A. Garbingiausias karo lakūno apdovanojimas Lietuvos karo aviacijos garbės ženklas „Plieno sparnai“ 1932–2004 m., kn. Eugenijus Raubickas, *Ženklas ant munduro*. Vilnius: LR krašto apsaugos ministerija, 2005, 12–13; Įsakymas aviacijai Nr. 23, 1923 m. kovo 27 d. LCVA, f. 1323, ap. 1, b. 66, l. 34; Įsakymas aviacijai Nr. 62, 1923 m. rugpjūčio 4 d. LCVA, f. 1323, ap. 1, b. 66, l. 94–5; Pyragius, J. (red.) *Mūsų sparnai. Lietuvos aviacijos istorija 1919–1929*. Kaunas, 1929, p. 50, 54.

¹⁰⁵ Kpt. Antano Mačiukos raportas Aviacijos viršininkui Nr. 64, 1928 m. birželio 26 d. LCVA, f. 1323, ap. 1, b. 177, l. 1.

¹⁰⁶ Aviacijos viršininko raportas Vyriausiojo štabo viršininkui Nr. 57/sl, 1929 m. sausio 22 d. LCVA, f. 1323, ap. 1, b. 177, l. 38.

aviacijos viršininkas patvirtino taisyklės karo lakūno ir oro žvalgo vardui gauti¹⁰⁷. Šių taisyklių patvirtinimas paskatino parengti dar vienas, jau tiesiogiai su skraidančiojo personalo rengimu susijusias, taisykles. 1929 m. vasaros pradžioje, remdamasi kpt. A. Mačiukos komisijos įdirbiu¹⁰⁸, naujai sukurta mjr. A. Gustaičio vadovaujama komisija parengė taisyklių projektą, kuriame apibrėžė privalomas kasmetines skraidymo pratybas karo lakūnams ir oro žvalgams¹⁰⁹. Be esminių pakeitimų 1929 m. liepos 31 d. šis taisyklių projektas buvo patvirtintas ir pavesta juo vadovautis organizuojant kovinių eskadrilių skraidymo pratybas¹¹⁰.

Paradoksalu, tačiau pradinis siekis standartizuoti ir padaryti skaidresnį kvalifikacinių vardų suteikimo procesą paskatino sukurti naują skraidančiojo personalo rengimo sistemą. 1929 m. vasaros viduryje *de facto* buvo įtvirtinta nauja trijų pakopų skraidančiojo personalo rengimo sistema. Daugiau į aviaciją, veikiančią taikos sąlygomis, orientuotoje rengimo sistemoje pirmoji pakopa buvo skirta bazinių teorinių žinių ir praktinių įgūdžių įgijimui, antroji – specialiųjų praktinių įgūdžių formavimui, trečioji – kario įgytų įgūdžių ir žinių palaikymui.

Kaip ir anksčiau, skraidančiojo personalo rengimo pirmąją pakopą sudarė pradinis teorinis ir praktinis rengimas. Vis dėlto, skirtingai nei anksčiau, nuo 1929 m. buvo aiškiai apibrėžtas pirmosios rengimo pakopos tikslas – šią pakopą baigę kariai privalėjo turėti teorinių žinių ir praktinių įgūdžių, kurie būtų pakankami karo lakūno arba oro žvalgo pareigoms kovinėse eskadrilėse atlikti.

1929–1931 m. pradinis teorinis rengimas vyko specialiuose Mokomosios eskadrilės aviacijos kursuose, skirtuose puskarininkiams¹¹¹, ir Vytauto Didžiojo karininkų kursų aviacijos skyriuje (žr. 9 lentelę). Pra-

¹⁰⁷ Slaptas įsakymas aviacijai Nr. 1/sl, 1929 m. kovo 28 d. LCVA, f. 1323, ap. 1, b. 186, l. 1, 4–15.

¹⁰⁸ Kpt. A. Mačiukos raportas Aviacijos viršininkui Nr. 33/sl, 1929 m. gegužės 28 d. LCVA, f. 1323, ap. 1, b. 177, l. 56–60.

¹⁰⁹ Mjr. A. Gustaičio komisijos aktas, 1929 m. birželio 26 d. LCVA, f. 1323, ap. 1, b. 177, l. 53–55.

¹¹⁰ Slaptas įsakymas aviacijai Nr. 5/sl, 1929 m. liepos 31 d. LCVA, f. 1323, ap. 1, b. 186, l. 18.

¹¹¹ *Pastaba*. Nepublikuotuose dokumentuose šie kursai kartais vadinami Puskarininkų lakūnų mokykla. Vis dėlto ji neturėjo patvirtinto statuto, vadovo, atskiros mokymo programos ir veikė trumpiau nei vienus metus.

dinio teorinio rengimo disciplinos ir jas dėščiusių instruktorių sudėtis reikšmingai nesiskyrė nuo 1921–1928 m. Papildomai puskarininkiams aviacijos kursuose dėstyta keletas bazinių karo mokslo ir bendrojo lavinimo mokomųjų dalykų¹¹². Atliekant tyrimą pradinio teorinio rengimo detalios programos nepavyko rasti, todėl, tikėtina, kad buvo remiamasi anksčiau parengtais konspektais ir teorinio rengimo programos turinys priklausė nuo dėstytojo sprendimo. Šiek tiek smulkesnis mokymo planas buvo parengtas ruošiantis Vytauto Didžioji karininkų kursų aviacijos skyriaus III laidos (1930–1932 m.) studijoms¹¹³. Nors, palyginti su 1921–1926 m., šis planas buvo gerokai konkretesnis, tačiau vis tiek nebuvo višavertė teorinio rengimo programa.

Teorines disciplinas dėščiusių lektorių sudėtis 1929–1931 m. buvo atnaujinta įtraukiant vis daugiau karo aviacijos karininkų, kurie tarnybą pradėjo 1922–1925 m. Daugumos naujų pradėjusių dėstyti lektorių išsilavinimas buvo tik trumpalaikiai Mokomosios eskadrilės aviacijos kursai. Pažymėtina, kad 1929–1931 m. buvo parengti už paskaitų konspektus pranašesni pirmieji specialūs aviacijos disciplinų vadovėliai (žr. 3 lentelę).

3 lentelė. 1929–1931 m. išleistos pradinio teorinio rengimo mokomosios priemonės

Pavadinimas	Autorius	Išleidimo metai	Leidėjas	Tiražas, leidybos būdas
Taisyklės motorų <i>Fiat A-20</i> ir <i>A-22</i> vartojimui	Ltn. Jonas Mikėnas (vertėjas)	1929 m.	Kariuomenės vyr. štabo Spaudos ir švietimo skyrius	1000, „Spindulio“ spaustuvė
Aerodromų parinkimas	Kpt. Vladas Morkus	1929 m.	Kariuomenės vyr. štabo Spaudos ir švietimo skyrius	4500, M. Kuktos spaustuvė
Aviacijos medžiagos technologija (konspektas)	Inž. Adolfas Bliumentalis	1930 m.	Kariuomenės vyr. štabo Spaudos ir švietimo skyrius	40, atspausdinta dauginimo prietaisu

¹¹² Puskarininkų lakūnų mokyklos mokinių pažymiai, 1929 m. LCVA, f. 1451, ap. 3, b. 4, l. 1.

¹¹³ Žigaras, F. *Karininkų rengimo ir jų kvalifikacijos kėlimo sistema 1919–1940 m. II dalis*. Vilnius, 2018, p. 49–51.

Aeronautinė meteorologija	Kpt. Bronius Vaivada	1931 m.	Kariuomenės vyr. štabo Spaudos ir švietimo skyrius	2000, „Spindulio“ spaustuvė
Oro žvalgyba	Mjr. Harold Porter (vertė kpt. Vytautas Antanas Plaušinaitis)	1931 m.	Kariuomenės vyr. štabo Spaudos ir švietimo skyrius	1000, „Spindulio“ spaustuvė

Lentelė sudaryta autoriaus pagal: *Kariuomenės leidinių 1918–1931 m. katalogas*. Kaunas, 1932, p. 57–58; *Taisyklės motorų Fiat A-20 ir A-22 vartojimui* (vertėjas Jonas Mikėnas). Kaunas, 1929, p. 1–79; Morkus, V. *Aerodromų parinkimas*. Kaunas, 1929, p. 1–17; Vaivada, B. *Aeronautinė meteorologija*. Kaunas, 1931, p. 1–250; Porter, H., E. *Oro žvalgyba*. Kaunas, 1931, p. 1–113.

Pradinis praktinis rengimas buvo organizuojamas Mokomojoje eskadrilėje ir truko 4–5 mėnesius. Kariai skraidyti buvo mokomi jau minėtais vokiečių konstrukcijos mokomaisiais lėktuvais *Albatros B. II*. Taip pat pirmą kartą mokomiesiems skrydžiams atlikti pradėtas naudoti inž. A. Gustaičio konstrukcijos mokomasis lėktuvas ANBO II¹¹⁴. Pirmąjį savarankišką skrydį būsiami lakūnai vidutiniškai atlikdavo po 80 mokomųjų skrydžių. Pažymėtina, kad kariai greičiau pirmąjį savarankišką skrydį atlikdavo mokomuoju lėktuvu *Albatros B. II* (vidutiniškai po 69 skrydžių) nei naujuoju ANBO II (vidutiniškai po 110 skrydžių). Tolesniam praktiniam rengimui naudotas *Albatros C. III* lėktuvas, kuriuo pirmam savarankiškam skrydžiui kursų klausytojas pakildavo po vidutiniškai 50 mokomųjų skrydžių. Galiausiai atlikus pirmąjį skrydį lėktuvu LVG C., VI pirmoji praktinio rengimo pakopa buvo laikoma baigta ir karys perkeliamas į kovinę eskadrilę. Vidutiniškai iki perkėlimo į kovinę eskadrilę būsiamasis lakūnas atlikdavo apie 289 skrydžius (varijuoja nuo 343 iki 235 skrydžių) ir išskraidydavo apie 59 val. (varijuoja nuo 81 iki 46 val.)¹¹⁵.

1927 m. J. Pavlovui pasitraukus iš karo aviacijos, skraidančiojo personalo pradinis praktinis rengimas buvo galutinai patikėtas anksčiau Mokomojoje eskadrilėje parengtiems lakūnams¹¹⁶ (žr. 4 lentelę). Šie karo

¹¹⁴ Ramoška, G. ANBO II. Pirmasis lietuviškas mokomasis lėktuvas. *Plieno sparnai*, Nr. 5, p. 1998, p. 12.

¹¹⁵ Aviacijos liktinių puskarininkių tarnybos I knyga. *LCVA*, f. 930, ap. 7, b. 3945, l. 1–2, 64–65, 89–90, 101–102, 108–109, 114–115, 185–186.

¹¹⁶ Pyragius, J. (red.) *Mūsų sparnai. Lietuvos aviacija 1919–1929*. Kaunas, 1929, p. 65–67.

lakūnai buvo paskirti skraidymo instruktoriais atsižvelgiant į jų skraidymo įgūdžius. Išskyrus kpt. E. Kraucevičių, nė vienas neturėjo kovinės patirties, o jų skraidymo stažas, iki paskiriant instruktoriais, buvo ganėtinai mažas.

4 lentelė. 1929–1931 m. pradiniam praktiniam rengime dalyvavę skraidymo instruktoriai

Pradinio praktinio rengimo institucija	Rengime dalyvavę skraidymo instruktoriai
Mokomosios eskadrilės aviacijos kursai puskarininkiams, 1929 m.	Kpt. V. Švitris
Vytauto Didžiojo karininkų kursų aviacijos skyrius, III laida, 1932 m.	Kpt. V. Švitris, kpt. Č. Januškevičius, kpt. Eugenijus Kraucevičius

Lentelė sudaryta autoriaus pagal: Įsakymas aviacijai Nr. 87, 1929 m. spalio 11 d. LCVA, f. 1323, ap. 1, b. 185, l. 112; Įsakymas aviacijai Nr. 16, 1930 m. gegužės 16 d. LCVA, f. 1323, ap. 1, b. 201, l. 25; Pyragius, J. (red.), *Mūsų sparnai. Lietuvos aviacija 1919–1929*. Kaunas, 1929, p. 65–68; Kulnytė, B. (et. al.) *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953*, t. VII, Vilnius, 2007, p. 363.

1929 m. įtvirtintos skraidančiojo personalo rengimo sistemos antroji pakopa tapo pagrindine. Skraidančiajam personalui priskirtas karys, baigdamas antrąją pakopą, privalėjo būti pasiruošęs sudėtingomis sąlygomis (vykstant karo veiksams ar esant blogoms meteorologinėms sąlygoms) įvykdyti visas jam skirtas užduotis. Kaip ir anksčiau, šios pakopos rengimas buvo organizuojamas kovinėse eskadrilėse, tačiau nuo 1929 m. jis tapo standartizuotas ir vykdomas pagal karo aviacijos viršininko patvirtintą 50 skirtingo pobūdžio užduočių programą. Antroji rengimo pakopa trukdavo 2–2,5 m. ir išskirtinai buvo orientuota į specialių teorinių ir praktinių žinių bei įgūdžių įgijimą. Visas kovinis rengimas vykdytas atsižvelgiant į kario specializaciją (lakūnas ar oro žvalgas) bei eskadrilės pobūdį (naikintuvų ar žvalgybos). Vis dėlto nepriklausomai nuo eskadrilės pobūdžio visiems lakūnams (išskyrus oro žvalgus) buvo privalomas aukštojo pilotažo kursas. 1930 m. aukštojo pilotažo mokymas buvo peržiūrėtas ir pirmą kartą standartizuotas. Numatyta, kad visi lakūnai, išskyrus naikintuvų eskadrilių lakūnus, bus komandiruojami aukšto-

jo pilotažo mokytis į Mokomąją eskadrilę. Lyginant su 1922 m. pirmųjų aukštojo pilotažo kursų programa, 1930 m. patvirtinta aukštojo pilotažo mokymo programa buvo reikšmingai papildyta naujais pratimais¹¹⁷. Pirmoji 6 lakūnų grupė pagal naująją programą dviejų mėnesių trukmės aukštojo pilotažo kursais baigė 1930 m. spalio 3 d.¹¹⁸

Taip pat į antrąją rengimo pakopą nuo 1929 m. buvo integruotas ir teorinis rengimas, kurio metu karys karo aviacijos viršininko patvirtinta tema turėjo parengti ir apginti referatą, išlaikyti karo aviacijos viršininko sudarytos komisijos egzaminus. Įvykdęs visus šiuos reikalavimus karys buvo laikomas baigusiu antrąją rengimo pakopą, ir jam karo aviacijos viršininkas suteikdavo karo lakūno arba oro žvalgo kvalifikacinį vardą¹¹⁹.

Iki 1929 m. buvo laikomasi prielaidos, kad skraidančiojo personalo rengimo kursas baigtas asmeniui suteikus karo lakūno arba oro žvalgo vardą. Šios prielaidos atsisakyta 1929 m. viduryje pavirtinus kasmetes kiekvienam lakūnui privalomas skraidymo programas. Pastarosios sudarytos atsižvelgiant į tarnybos vietą ir specializaciją, taip pat orientuotos į praktinių įgūdžių palaikymą ir tobulinimą. Programas sudarė minimalus kiekis užduočių ir skrydžio valandų, kurios leistų neprarasti pirmosiose dviejose rengimo pakopose įgytų įgūdžių. Skraidymo programos kasmet buvo keičiamos, o jų apimtis vis didėjo. Pavyzdžiui, 1929 m. naikintuvų eskadrilėje tarnaujantis karo lakūnas privalėjo atlikti 48 užduotis, kurioms įgyvendinti skirta apie 30 val. skrydžių¹²⁰. 1931 m. naikintuvo pilotas per metus turėjo atlikti ne mažiau kaip 68 užduotis, kurių įgyvendinimui buvo skirta 43 val., ir dar 20 val. praleisti ore dalyvaudamas kariuomenės manevruose¹²¹.

Galima teigti, kad nuo 1929 m. rengimo sistema turėjo aiškiai apibrėžtą galutinį rengimo sistemos rezultatą – pasiekęs trečiąją rengimo pakopą, kiekvienas lakūnas ar oro žvalgas privalėjo mokėti atlikti nustatytus veiksmus ore ir įvykdyti pavestas užduotis, susijusias su jo specia-

¹¹⁷ Įsakymas aviacijai Nr. 16, 1930 m. gegužės 16 d. *LCVA*, f. 1323, ap. 1, b. 201, l. 24–25.

¹¹⁸ Įsakymas aviacijai Nr. 45, 1930 m. spalio 3 d. *LCVA*, f. 1323, ap. 1, b. 201, l. 55.

¹¹⁹ Slaptas įsakymas aviacijai Nr. 5/sl, 1929 m. liepos 31 d. *LCVA*, f. 1323, ap. 1, b. 186, l. 18.

¹²⁰ Slaptas įsakymas aviacijai Nr. 5/sl, 1929 m. liepos 31 d. *LCVA*, f. 1323, ap. 1, b. 186, l. 18.

¹²¹ Įsakymas aviacijai Nr. 1/sl, 1931 m. kovo 26 d. *LCVA*, f. 1323, ap. 1, b. 225, l. 1–6.

lybe. Visa rengimo sistema nuo 1929 m. buvo orientuota į šį galutinį tikslą. 1929 m. patvirtinti dokumentai tapo atskaitos tašku toliau keičiant ir tobulinant skraidančiojo personalo rengimo sistemą.

3.3. Trijų pakopų rengimo sistemos konsolidacija (1932–1940 m.)

1929 m. įvesta trijų pakopų rengimo sistema paveldėjo trūkumą, susijusį su pernelyg trumpa pirmąja rengimo pakopa. 1919–1932 m. tarnybos metu žuvo 21 Lietuvos karo aviacijoje tarnavęs karys, iš jų 20 – treniruodamiesi. Du trečdaliai žuvusiųjų turėjo palyginti mažai patirties – neseniai buvo baigę pirmąją rengimo pakopą ir vykdė užduotis karo lakūno arba oro žvalgo vardui gauti. Pavyzdžiui, 1929 m. Mokomosios eskadrilės aviacijos kursų 3 iš 12 absolventų žuvo pirmaisiais metais po jų baigimo. Bent minimaliai siekiant kompensuoti pirmosios rengimo pakopos spragas, daugiau dėmesio rengimui buvo skiriama antrojoje pakopoje. Didelis mirtingumas ir sparčiai plečiama antrosios rengimo pakopos programa signalizavo apie nesubalansuotą rengimo sistemą – kariui pirmojoje rengimo pakopoje buvo suteikiama nepakankamai įgūdžių.

1931 m. pabaigoje Lietuvos karo aviacijos vadovybė inicijavo pokyčius bandydama spręsti keletą su skraidančiojo personalo rengimo sistema susijusių problemų¹²². Siekiant tobulinti skraidančiojo personalo rengimo sistemą ir suformuoti lakūnų ir oro žvalgų rezervą, buvo numatyta įsteigti specialią mokyklą¹²³. Karo aviacijos vadovybė 1931 m. pabaigoje Vyriausiajam kariuomenės štabui pristatė parengtą specializuotos aviacijos mokyklos statuto (įstatymo) projektą¹²⁴. Skubos tvarka patvirtinus statutą¹²⁵, 1932 m. gegužės 1 d. savo veiklą pradėjo Karo aviacijos mo-

¹²² Generalinio štabo valdybos I-ojo skyriaus 1931 m. gruodžio 9 d. raštas Aviacijos viršininkui Nr. 3973/sl. LCVA, f. 1323, ap. 1, b. 241, l. 96.

¹²³ Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministro 1932 m. vasario 29 d. skubus raštas Ministrui Pirmininkui Nr. 1527. LCVA, f. 1323, ap. 1, b. 241, l. 92.

¹²⁴ Aviacijos puskarininkių lakūnų mokyklos įstatymo ir/ar statuto projektai. LCVA, f. 1323, ap. 1, b. 241, l. 86–91, 93–95, 97–103.

¹²⁵ Aviacijos puskarininkių lakūnų mokyklos statusas. *Vyriausybės žinios*, 1932, balandžio 9, Nr. 381, p. 4.

kykla, iš pradžių pavadinta Aviacijos puskarininkių lakūnų mokykla¹²⁶. Taip pat karo aviacijos viršininko žinion gražinti aviacijos kursai, kurie nuo 1926 m. buvo pavaldūs Vytauto Didžiojo karininkų kursų viršininkui¹²⁷. Galima teigti, kad 1929 m. perėjus prie trijų pakopų rengimo programos pradiniam teoriniam ir praktiniam skraidančiojo personalo rengimui buvo skiriama mažiau dėmesio ir antroji rengimo pakopa buvo tapusi pati svarbiausia. Nuo 1932 m. šis skraidančiojo personalo rengimo sistemos netolygumas buvo pradėtas mažinti ypač išplėtus pirmąją (apimančią pradinį teorinį ir praktinį rengimą) pakopą.

1933 m. karo aviacijos viršininkas patvirtino naujas kvalifikacinių vardų suteikimo taisykles, kuriose buvo apibrėžti minimalūs reikalavimai kiekvienam kvalifikaciniam vardui gauti. Taisyklėse numatyta, kad skraidantįjį personalą sudaro trys grupės: skraidyti besimokantys lakūnai ar oro žvalgai, II rango karo lakūnai ir I rango karo lakūnai¹²⁸. Patvirtinus kvalifikacinių vardų suteikimo taisykles buvo peržiūrėta skraidančiojo personalo rengimo sistema ir 1934 m. sausio 25 d. Vyriausiojo štabo viršininkas gen. lttn. Petras Kubiliūnas patvirtino atnaujintą Karo aviacijos skraidančiojo personalo rengimo planą¹²⁹. Svarbiausia šio pokyčio ašis buvo viso skraidančiojo personalo rengimo sistemos susiejimas su kvalifikacinių vardų suteikimu. Pagal 1934 m. patvirtintą planą iki 1940 m. buvo organizuojamas viso Karo aviacijos skraidančiojo personalo rengimas.

Pirmąją rengimo pakopą sudarė pradinis teorinis ir praktinis rengimas. Jis vyko Karo aviacijos mokykloje, Mokomojoje grupėje ir kovinėse eskadrilėse. 1932–1940 m. Karo aviacijos mokyklą baigė 5 lakūnų puskarininkių laidos, viena puskarininkių oro šaulių kursų laida ir dvi karininkų lakūnų ir oro žvalgų laidos (žr. 9 lentelę).

1932 m. pirmą kartą parengtas ir patvirtintas išsamus pradinio teori-

¹²⁶ *Pastaba*. 1932 m. gegužės 1 d. įsteigta mokykla buvo pavadinta Aviacijos puskarininkių lakūnų mokykla, 1933 m. rugsėjo mėn. patvirtintame naujame statute – Aviacijos puskarininkių lakūnų ir mechanikų mokykla, o nuo 1936 m. – Karo aviacijos mokykla. Pažymėtina, kad nuo pat mokyklos įstieigimo įvairiuose susirašinėjimo ir kituose dokumentuose mokykla vadinta Karo aviacijos mokykla. Atsižvelgiant į tai, straipsnyje, išskyrus nuorodas į šaltinius, vartojamas pastarasis pavadinimas.

¹²⁷ Įsakymas kariuomenei Nr. 64, 1931 m. lapkričio 18 d.

¹²⁸ Karo aviacijos lekiojančio personalo į rangus pakėlimo taisyklės. *LCVA*, f. 1323, ap. 1, b. 261, l. 92–93.

¹²⁹ Karo aviacijos lekiojančio personalo mokymas. *LCVA*, f. 1451, ap. 3, b. 36, l. 21–49.

nio ir praktinio rengimo planas ir programa, kurioje pateikiama ne vien dėstymo apimtis valandomis, bet ir konkretus programos turinys¹³⁰. Pradinis puskarininkių lakūnų rengimas buvo suskirstytas į penkis 6 mėn. trukmės etapus, iš kurių pirmasis apėmė bazinį kareivio kursą, aviacijos disciplinų dėstymą ir pradinį mokymą skraidyti. Antrajame etape dėmės buvo sutelktas į teorinį disciplinų dėstymą ir praktinių įgūdžių formavimą dirbtuvėse, trečiajame – į praktinių skraidymo įgūdžių ugdymą bei baigiamas pradinis kareivio kursas. Ketvirtajame etape buvo baigiamas teorinis rengimas, o paskutiniajame – būsimi lakūnai stažuodavosi kovinėse eskadrilėse ir tobulindavo savo praktinius skraidymo įgūdžius¹³¹.

1934–1940 m. pradinio teorinio rengimo programa buvo keturis kartus pakeista. Remiantis mokymosi iš patirties principu buvo keičiamas ir kai kurių disciplinų dėstymui skirtų valandų skaičius. Ypač, didinant užsiėmimų skaičių, daugiau laiko skirta teorinių disciplinų pratyboms. Pavyzdžiui, Karo aviacijos mokyklos puskarininkių klasės lakūnų skyriaus I laidos kariai teorinių žinių įtvirtinimui pritaikytose klasėse, dirbtuvėse ir lauko pratybose praleido 422 val., II laidos – 580 val., III laidos – 899 val. Atitinkamai daugiau laiko jie mokydavosi ir teorijos: I laida – 640 val., II laida – 800 val., o III laida – 745 val. Daugiau valandų buvo skiriama aviacijos variklių, avigacijos, aerologijos, medžiagų atsparumo ir technologijos kursams¹³². Taip pat dėl nepakankamų stojančiųjų matematikos ir fizikos žinių¹³³ nuo 1934 m. ketvirtadaliu buvo pailgintas šioms bendrosioms disciplinoms studijuoti skirtas laikas¹³⁴.

1934 m. pirmą kartą parengta būsimesiems karo lakūnams karinin-

¹³⁰ Puskarininkių lakūnų mokyklos mokymo planas. *LCVA*, f. 1451, ap. 3, b. 6, l. 1–4; Dėstomųjų disciplinų mokomosios programos. *LCVA*, f. 1451, ap. 3, b. 6, l. 11–46.

¹³¹ Puskarininkių lakūnų mokyklos mokymo planas ir priedai. *LCVA*, f. 1451, ap. 3, b. 6, l. 1, 4, 6–7.

¹³² Puskarininkių lakūnų mokyklos mokymo planas ir priedai. *LCVA*, f. 1451, ap. 3, b. 6, l. 1, 4; Karo aviacijos mokyklos puskarininkių lakūnų klasės 1934–1936 m. dėstomųjų dalykų suskirstymas kategorijomis. *LCVA*, f. 1451, ap. 3, b. 15, l. 7; Karo aviacijos mokyklos puskarininkių lakūnų klasės 1935–1937 m. dėstomųjų dalykų suskirstymas kategorijomis. *LCVA*, f. 1451, ap. 3, b. 22, l. 3.

¹³³ Karo aviacijos mokyklos viršininko 1933 m. sausio 10 d. raštas Nr. 27 Aviacijos viršininkui. *LCVA*, f. 1451, ap. 3, b. 6, l. 3.

¹³⁴ Karo aviacijos mokyklos puskarininkių lakūnų klasės 1934–1936 m. dėstomųjų dalykų suskirstymas kategorijomis. *LCVA*, f. 1451, ap. 3, b. 15, l. 7.

kams skirta pradinio teorinio ir praktinio parengimo programa. Karininkų kursų teorinio rengimo programa, palyginti su puskarininkų, buvo labiau koncentruota ir orientuota išskirtinai į aviacijos disciplinas, o iš bendrųjų dalykų dėstytos tik užsienio kalbos. 1936–1937 m. organizuojant antruosius kursus programa nebuvo pakeista¹³⁵. 1935 m. Karo aviacijos mokyklos rengimo programa integruota į Karo mokyklos programą ir būsimieji karininkai lakūnai ir oro žvalgai buvo rengiami jungtinėje programoje¹³⁶ (žr. 9 lentelę). Karo mokyklos aviacijos skyriaus kariūnai teoriškai ir praktiškai rengtis buvo komandiruojami į Karo aviacijos mokyklą. I kurse kariūnai Karo aviacijoje mokykloje išklausedavo 60 val. teorinį kursą, o II–III kurse buvo tęsiamas jų teorinis rengimas ir vykdomas pradinis praktinis rengimas. Programos turinys ir jo apimtis reikšmingai nesiskyrė nuo lakūnų puskarininkų ir karininkų kursų programų¹³⁷.

Pradinio teorinio rengimo disciplinas XX a. ketvirtojo dešimtmečio pradžioje dažniau dėstė patyrę karo aviacijos karininkai ir civiliai tarnautojai, specialųjį išsilavinimą įgiję užsienio aukštosiose mokyklose. Pavyzdžiai, kpt. Vytautas Jablonskis, inž. mjr. Antanas Gavelis, mjr. Viktoras Reimontas¹³⁸. Ketvirtojo dešimtmečio pabaigoje dažniau lektorais buvo skiriami Karo aviacijos mokykloje tarnavę karininkai, kurie, palyginti su ankstesniais dėstytojais, buvo įgiję mažiau patirties ir neturėjo specialaus išsilavinimo¹³⁹.

Nuo 1934 m. intensyvėjant mokomųjų priemonių leidybai, buvo išleisti pirmieji svarbesnių teorinių disciplinų vadovėliai, kurių autoriai buvo konkrečioje srityje daugiau patirties ir žinių sukaupę lakūnai (žr. 5 lentelę).

¹³⁵ Karo aviacijos mokyklos karininkų kursų 1936–1937 m. mokymo planas. *LCVA*, f. 1451, ap. 3, b. 21, l. 21.

¹³⁶ Abraitis, J. PLP Karo mokyklos XIX laidos 5-tis. *Karys*, 1988, balandis, Nr. 4 (1641), p. 150, 153–156.

¹³⁷ Pirmojo Lietuvos Prezidento Antano Smetonos karo mokyklos aviacijos skyriaus II laidos kariūnams aviacijos dalykų mokymo planas. *LCVA*, f. 1451, ap. 2, b. 36, l. 1.

¹³⁸ Karo aviacijos mokyklos puskarininkų lakūnų klasės lektorių sąrašas. *LCVA*, f. 1451, ap. 3, b. 15, l. 9–10.

¹³⁹ Karo aviacijos mokyklos puskarininkų klasės lakūnų skyriaus IV laidos /1937–1939 m./ lektorių sąrašas. *LCVA*, f. 1451, ap. 3, b. 29, l. 6; Karo aviacijos mokyklos puskarininkų klasės lakūnų skyriaus V laidos lektorių sąrašas. *LCVA*, f. 1451, ap. 3, b. 38, l. 3; Pirmojo Lietuvos Prezidento Antano Smetonos karo mokyklos aviacijos skyriaus II laidos kariūnams lektorių sąrašas. *LCVA*, f. 1451, ap. 2, b. 36, l. 2.

Pavyzdžiui, 1934 m. buvo išleistas karo lakūno ltn. Jono Mikėno parengtas vadovėlis „Aviacijos varikliai“. Ltn. J. Mikėnas dvejus metus tarnavo aviacijos mechaniku ir buvo geras variklių remonto specialistas. 1923–1928 m. jis dalyvavo išbandant Lietuvos karo aviacijos įsigytus lėktuvus Italijoje, be to, išvertė *Fiat* lėktuvų variklių priežiūros taisykles. 1939 m. „Skraidymo vadovėlių“ parengė specialius skraidymo kursus baigęs ir didžiausią skraidymo instruktoriaus patirtį turintis plk. Česlovas Januškevičius. Du vadovėlius parengė Karo aviacijos mokyklos viršininkas plk. ltn. V. Reimontas, 1931 m. Italijoje baigęs Aukštuosius karo aviacijos kursus. Kartu su vadovėliais taip pat pradėtos dažniau naudoti įvairios vaizdinės priemonės (brėžiniai ir schemas)¹⁴⁰ ir su aviacijos tarnyba susiję statutai¹⁴¹.

5 lentelė. 1932–1940 m. išleistos pradinio teorinio rengimo mokomoios priemonės

Pavadinimas	Autorius	Išleidimo metai	Leidėjas	Tiražas, leidybos būdas
Aviacijos varikliai	Ltn. Jonas Mikėnas	1934 m.	Kariuomenės vyr. štabo Spaudos ir švietimo skyrius	1000, „Spindulio“ spaustuvė
Bombų mėtymas	Mjr. Viktoras Reimontas	1934 m.	Kariuomenės vyr. štabo Spaudos ir švietimo skyrius	500, N. D.
Pilotažo vadovėlis	Plk. Antanas Gustaitis	1936 m.	N. D.	N. D., atspausdinta dauginimo prietaisu
Tarptautinė ir Lietuvos oro teisė	Mjr. Antanas Špokevičius	1937 m.	Karo aviacijos mokykla	N. D., atspausdinta dauginimo prietaisu
Lėktuvų statika	N. D.	N. D.	Karo aviacijos mokykla	N. D., atspausdinta dauginimo prietaisu
Skridimo mechanika	Plk. Antanas Gustaitis	1937 m.	Karo aviacijos mokykla	N. D., atspausdinta dauginimo prietaisu

¹⁴⁰ Karo aviacijos mokyklos viršininko 1938 m. spalio 7 d. raštas Nr. 194 Karo aviacijos dirbtuvių viršininkui. LCVA, f. 1451, ap. 3, b. 54, l. 60.

¹⁴¹ *Aviacijos naikintuvų statusas Av-55*, Kaunas, 1937; *Žvalgomosios aviacijos statusas Av-58*. Kaunas, 1939; *Aviacijos dalių stovėjimo vietos ir žygiai. Aviacijos lauko tarnybos statusas Av-3*. Kaunas, 1932; *Artilerijos ir aviacijos bendradarbiavimo statusas A-56*. Kaunas, 1937.

Avigacijos vadovėlis	Plk. ltn. Viktoras Reimontas	1938 m.	Kariuomenės štabo Spaudos ir švietimo skyrius	1000, „Spindulio“ spaustuvė
Avigaciniai žiroskopiniai prietaisai	Ltn. Leonas Landsbergis	1938 m.	Kariuomenės štabo Spaudos ir švietimo skyrius	500, „Spindulio“ spaustuvė
Šviesinis taikytuvas	N. D.	1938 m.	Kariuomenės štabo Spaudos ir švietimo skyrius	500, „Spindulio“ spaustuvė
Skraidymo vadovėlis	Plk. Česlovas Januškevičius	1939 m.	Kariuomenės štabo Spaudos ir švietimo skyrius	1000, „Spindulio“ spaustuvė
Lėktuvinis brauningo kulkosvaidis 35 ir 36	N. D.	1939 m.	Kariuomenės štabo Spaudos ir švietimo skyrius	1000, „Spindulio“ spaustuvė

Lentelė sudaryta autoriaus pagal: Mikėnas, J. *Aviacijos varikliai*. Kaunas, 1934, p. 1–193; Reimontas, V. *Bombų mėtymas*. Kaunas, 1934, p. 1–222; Gustaitis, A. *Pilotažo vadovėlis*. Kaunas, 1936, p. 1–118; *Tarptautinė ir Lietuvos oro teisė*. LCVA, f. 1451, ap. 3, b. 46, l. 1–16; *Lėktuvų statika*. LCVA, f. 1451, ap. 3, b. 48, l. 1–13; Gustaitis, A. *Skridimo mechanika*, 1937 m. LCVA, f. 1451, ap. 3, b. 49, l. 1–77; Reimontas, V. *Avigacijos vadovėlis*. Kaunas, 1938, p. 1–395; Landsbergis, L. *Avigaciniai žiroskopiniai prietaisai*. Kaunas, 1938, p. 1–26; Karo aviacijos mokyklos viršininko 1938 m. birželio 14 d. raportas Nr. 733 Karo aviacijos viršininkui. LCVA, f. 1451, ap. 3, b. 54, l. 46; *Šviesinis taikytuvas*. Kaunas, 1938, p. 1–27; Januškevičius, Č. *Skraidymo vadovėlis*. Kaunas, 1939, p. 1–154; *Lėktuvinis brauningo kulkosvaidis 35 ir 36*. Kaunas, 1939, p. 1–120; Jakštas, P. Lietuvos karinė spauda 1918–1938. *Mūsų žinynas*, Nr. 11–12 (165–166), 1938, p. 823.

Pastaba. Atliekant tyrimą taip pat nustatytos dar kelios mokomosios priemonės (plk. ltn. Kazys Mikolajūnas, „Radiotechnikos konspektas“¹⁴², nežinomo autoriaus parengtas „Aklojo skraidymo konspektas“¹⁴³ ir A. Gustaičio parengtas „Aerodinamikos konspektas“¹⁴⁴), tačiau apie jas nerasta patikimų ir išsamių duomenų. Dar dvi su aviacija susijusias mokomąsias priemones karo aviacijos karininkai parengė kitoms institucijoms: gen. ltn. J. Kraucevičius 1926 m. – Vy-

¹⁴² Karo aviacijos mokyklos puskarininkių klasės lakūnų skyriaus V laidos mokymo programos vykdymas. LCVA, f. 1451, ap. 3, b. 38, l. 2.

¹⁴³ *Aklasis skraidymas*. Kaunas, 1939, p. 1–8.

¹⁴⁴ Gustaitis, A. *Aerodinamikos konspektas*. Kaunas, 1924, p. 1–87, LAM, GEK 15526; Gamziukas, A. *Antanas Norėjo Būti Ore*. Kaunas, 1997, p. 112–113, 127.

tauto Didžiojo karininkų kursuose naudotą „Aviacijos kurso konspektą“¹⁴⁵, o lakūnų rengimui Lietuvos aeroklube naudotą „Aerodinamikos ir skridimo mechanikos konspektą“ 1935 m. – plk. A. Gustaitis¹⁴⁶.

Naujų, išsamių mokomųjų priemonių leidyba tiesiogiai buvo susijusi su teorinių disciplinų dėstytojais. Dažniausiai specialius vadovėlius parengdavo pradiniam teoriniame rengime ilgiau dalyvavę dėstytojai, kurie ir tarnyboje specializuodavosi konkrečioje srityje (pavyzdžiui, meteorologijoje). Vis dėlto skraidančiojo personalo pradiniam rengime dalyvavę dėstytojai gana dažnai keitėsi ir daugiau nei keletą metų tą pačią discipliną dėsciusių dėstytojų buvo nedaug¹⁴⁷. Taip pat pasitaikydavo, kad mokomajai priemonei parengti skirtas karininkas pavestos užduoties neįvykdėdavo¹⁴⁸. Pavyzdžiui, 1935 m. turėjo būti išleistas pilotažo vadovėlis, taip pat parengti norminiai aviacijos ginkluotės ir šaudybos dokumentai ir mechanikams skirtas vadovėlis¹⁴⁹. Iš suplanuotų dokumentų buvo parengtas tik pilotažo vadovėlis. Dėl šių dviejų priežasčių pradinio teorinio rengimo mokomųjų priemonių leidyba vyko chaotiškai ir gana lėtai.

Ketvirtajame dešimtmetyje greta išsamių vadovėlių ir toliau plačiai buvo naudojami 1924 m. ir vėliau išleisti ne tokie išsamūs paskaitų konspektai. Būtent jie iki pat ketvirtojo dešimtmečio antrosios pusės išliko pagrindinė pradinio teorinio rengimo priemonė¹⁵⁰. Tik 1938–1939 m. karo aviacijos buvo išleisti svarbiausių pradinio teorinio rengimo disciplinų vadovėliai, bet didesnės įtakos skraidančiojo personalo rengimui dėl prasidėjusios SSRS okupacijos jie jau nespėjo padaryti.

¹⁴⁵ Kraucevičius, J. *Aviacijos kurso konspektas*. Kaunas, 1928, p. 1–19.

¹⁴⁶ Gustaitis, A. *Aviacijos teorijos konspektas. Aerodinamika ir skridimo mechanika*. Kaunas, 1935, p. 1–66.

¹⁴⁷ Karo aviacijos mokyklos viršininko 1938 m. spalio 5 d. raportas Nr. 1376 Karo aviacijos viršininkui. LCVA, f. 1451, ap. 3, b. 54, l. 58; Karo aviacijos mokyklos viršininko 1938 m. spalio 11 d. raportas Nr. 1408 Karo aviacijos viršininkui. LCVA, f. 1451, ap. 3, b. 54, l. 62; Karo aviacijos mokyklos viršininko 1939 m. rugsėjo 12 d. raportas Nr. 950 Karo aviacijos viršininkui. LCVA, f. 1451, ap. 3, b. 38, l. 34; Karo aviacijos viršininko 1937 m. gruodžio 4 d. raportas Nr. 3486 Kariuomenės vadui. LCVA, f. 1451, ap. 3, b. 29, l. 5.

¹⁴⁸ Karo aviacijos mokyklos viršininko 1934 m. lapkričio 8 d. raportas Nr. 89/sl Karo aviacijos viršininko padėjėjui. LCVA, f. 1451, ap. 3, b. 13, l. 3

¹⁴⁹ Kasparaitė-Balaišė, L. Lietuvos kariuomenės kovos statutai XX a. 3–4 dešimtmetyje. *Karo archyvas*, t. XXXIII, 2018, p. 239–240.

¹⁵⁰ Karo aviacijos mokyklos puskarininkų klasės lakūnų skyriaus IV laidos mokymo programos vykdymas. LCVA, f. 1451, ap. 3, b. 29, l. 12;

1932 m. parengta pirma abstrakti pradinio praktinio rengimo lakūnų puskarininkių programa buvo detalizuota 1934 m. bendroje karo aviacijos skraidančiojo personalo rengimo programoje. Pirmąjį savarankišką skrydį būsimeji lakūnai atlikdavo su instruktoriais išskraidę 13–15 val.¹⁵¹ Nuo 1934 m. į pradinį praktinį rengimą buvo įtrauktas aukštojo pilotažo mokymas, kuris anksčiau buvo vykdomas antrojoje pakopoje¹⁵². Kokybinis pradinio praktinio rengimo pokytis įvyko 1936 m. atnaujinus ir išplėtus pradinio rengimo skraidymo programą. Į ją įtrauktas skraidymo tik pagal prietaisus mokymas, taip pat skirta daugiau dėmesio ne vien skraidymo technikai, bet ir jos taikymui vykdant kovines užduotis. Pradiniam praktiniam rengimui buvo skirta 140 val., iš jų 25 val. skrydžiams su instruktoriumi, 80 val. lavinimuisi, o 35 val. aukštojo pilotažo mokymui ir užduočių vykdymui. Po apytiksliai 15–18 val. skrydžių su instruktoriais karys atlikdavo pirmąjį savarankišką skrydį¹⁵³.

Išanalizavus 1936–1939 m. Karo aviacijos mokykloje skraidyti mokytų 93 karių mokymo duomenis nustatyta, kad po pirmojo savarankiško skrydžio, instruktorių vertinimu, 44 kariai toliau rengti pagal lakūnams skirtą mokymo programą, 16 – pagal oro žvalgų programą. 27 iš 93 pašalinti kaip nepažangūs ar aviacijos tarnybai neturintys reikalingų gabumų, dar 2 pašalinti dėl drausmės pažeidimų ir lėktuvų apgadinimo¹⁵⁴.

¹⁵¹ Rimas, K. Kpt. K. Rimas prisimena... *Plieno sparnai*, Nr. 4, 1973 [žiūrėta 2020 01 15]. Prieiga per internetą: <<http://www.plienosparnai.lt/page.php?544>>

¹⁵² Karo aviacijos leikiojančio personalo mokymas. *LCVA*, f. 1451, ap. 3, b. 36, l. 21–49.

¹⁵³ Karo aviacijos mokyklos puskarininkių klasės lakūnų skyriaus IV laidos skraidymo mokymas. *LCVA*, f. 1451, ap. 3, b. 29, l. 36; Karo aviacijos mokyklos puskarininkių klasės lakūnų skyriaus V laidos skraidymo mokymas. *LCVA*, f. 1451, ap. 3, b. 38, l. 30.

¹⁵⁴ Lakūnų mokinių skraidymo mokymo žinių knygtės – A, B, C, Č. *LCVA*, f. 1451, ap. 1, b. 92; Lakūnų mokinių skraidymo mokymo žinių knygtės – D. *LCVA*, f. 1451, ap. 1, b. 93, l. nenumuotai; Lakūnų mokinių skraidymo mokymo žinių knygtės – K. *LCVA*, f. 1451, ap. 1, b. 96, l. nenumuotai; Lakūnų mokinių skraidymo mokymo žinių knygtės – L. *LCVA*, f. 1451, ap. 1, b. 97, l. nenumuotai; Lakūnų mokinių skraidymo mokymo žinių knygtės – M. *LCVA*, f. 1451, ap. 1, b. 98, l. nenumuotai; Lakūnų mokinių skraidymo mokymo žinių knygtės – O, P. *LCVA*, f. 1451, ap. 1, b. 100, l. nenumuotai; Lakūnų mokinių skraidymo mokymo žinių knygtės – S, Š. *LCVA*, f. 1451, ap. 1, b. 102, l. nenumuotai; Lakūnų mokinių skraidymo mokymo žinių knygtės – V, Z, Ž. *LCVA*, f. 1451, ap. 1, b. 104, l. nenumuotai; Lakūnų mokinių skraidymų įvertinimo knygtės – K, L. *LCVA*, f. 1451, ap. 1, b. 108, l. nenumuotai.

Siekiant patobulinti, atpiginti ir pagreitinti pradinę praktinę rengimą, buvo bandomos įvairios naujovės. Lietuvos aeroklubui pasiūlius¹⁵⁵, Karo aviacijos mokyklos puskarininkių klasės lakūnų skyriaus V laidos 37 mokiniai kandidatai 1938 m. balandžio 20–gegužės 20 d. Nidos sklandymo mokykloje mokėsi sklandyti¹⁵⁶. Buvo tikimasi, kad mokymasis sklandyti sutrumpins pradinę praktinio rengimo pakopą ir būsimoji lakūnai greičiau Karo aviacijos mokykloje išmoks savarankiškai skraidyti. Per mėnesį mokiniai kandidatai išlausė 10 val. teorinę kursą ir kiekvienas vidutiniškai atliko po 38 mokomuosius skrydžius. Buvo tikimasi, kad visi mokiniai kandidatai įvykdys „B“ piloto sklandytojo reikalavimus (sklandytuvą guminiu amortizatoriumi išvilkus, nenutūpę ore išbus 1 min. ir tai atliks penkis kartus). Šiuos reikalavimus pavyko įvykdyti šiek tiek daugiau kaip pusei (22 iš 37) mokinių kandidatų¹⁵⁷. Į Nidos sklandymo mokyklą mokinius kandidatus lydėjęs Karo aviacijos mokyklos skraidymo instruktorius kpt. Juozas Seliokas savo atsiminimuose teigė, kad „*mokiniai grįžę atgal vis tiek turėjo daug skraidyti lėktuvais, kad galėtų savarankiškai skristi. Sklandymas davė šiek tiek naudos, bet ne tiek, kiek tikėtasi*“¹⁵⁸. Sklandymo mokymus baigęs V laidos mokinys lakūnas gr. Juozas Mikutis taip pat kritiškai įvertino šią praktinio rengimo naujovę: „*Pasirodo, lėktuvu skristi gerokai sudėtingiau negu sklandytuvu ir nedaug tebuvo naudos motoriniam skraidymui iš tų Nidos kopų.*“¹⁵⁹

¹⁵⁵ Lietuvos aeroklubo pirmininko 1937 m. lapkričio 18 d. raštas Nr. 2652 Karo aviacijos mokyklos viršininkui. LCVA, f. 1451, ap. 3, b. 35, l. 66.

¹⁵⁶ Karo aviacijos mokyklos mokiniams-kandidatams sklandymo mokymui išeiti įsakymas, 1938 m. balandžio 7 d. LCVA, f. 1451, ap. 3, b. 54, l. 32.

¹⁵⁷ Karo aviacijos mokyklos kpt. Juozo Selioko 1938 m. gegužės 30 d. raportas Nr. 9 Mokomosios grupės vadui. LCVA, f. 1451, ap. 3, b. 54, l. 43–44.

¹⁵⁸ Seliokas, J. Karo lakūno odisėja. *Plieno sparnai*, Nr. 5, 1998, p. 62.

¹⁵⁹ Mikutis, A. Lietuvos karo aviacijos tarnyboje 1936–1940. *Plieno sparnai*, Nr. 1, 1992, p. 27.

6 lentelė. 1930–1940 m. pradiniam praktiniam rengimui naudoti lėktuvai

Lėktuvo modelis	1930 m.	1931 m.	1932 m.	1933 m.	1934 m.	1935 m.	1936 m.	1937 m.	1938 m.	1939 m.	1940 m.
Alb. B. II	3	3	2	2	2						
Alb. C. I	3	2	2	2	2		2				
Alb. C. III	4	4	4	4	3		3				
Foker D.VII	5	4	4	4	2	2	2	2	2	2	1
ANBO II	1										
ANBO III	5	9	9	7	7	7	6	6	6	5	5
ANBO V		3	5	5	5	5	5	5	5	4	4
ANBO VI	2	2		2	4	4	4	3	3	3	3
ANBO 51								5	8	11	10
Bucker-133 C „Jungmeister“										3	6
De Haviland 89 A „Dragon Rapide“									2	2	2
AVRO 626									1	1	2
Iš viso:	23	27	26	26	25	18	22	21	27	31	33

Lentelė parengta autoriaus pagal: Kiek ir kokių lėktuvų buvo sausio mėn. 1 d. LCVA, f. 1323, ap. 1, b. 601, l. 8.

Nuo 1932 m. pradinio praktinio rengimo pakopoje plačiau pradėti naudoti Karo aviacijos dirbtuvėse pastatyti inž. A. Gustaičio konstrukcijos mokomieji ir lavinimuisi skirti lėktuvai (žr. 6 lentelę). Galiausiai 1934 m. atsisakyta pradiniam praktiniam lakūnų rengimui naudoti *Albatros* tipo mokomuosius ir tolesniam lavinimuisi skirtus lėktuvus. Šių lėktuvų visų pirma atsisakyta dėl ypač blogos jų būklės, taip pat dėl pilotavimo specifikos (ypač tupiant): jų naudojimas buvo sunkiai suderinamas su XX a. 4 dešimtmetyje karo aviacijoje pradėtais eksploatuoti lėktuvais¹⁶⁰. Nuo 1934 m. lakūnai pradinio rengimo metu apie 15 val. su instruktoriumi mokydavosi skraidyti lėktuvu ANBO V, o po pirmo-

¹⁶⁰ Karo aviacijos mokomosios eskadrilės vado 1934 m. liepos 7 d. raportas Nr. 37 Karo aviacijos mokyklos viršininkui. LCVA, f. 1451, ap. 3, b. 13, l. 22.

jo savarankiško skrydžio toliau treniruodavosi skraidydami ANBO III ir ANBO VI. Kokybinis pokytis įvyko tik 1936–1937 m. pradiniam praktiniam rengimui pradėjus naudoti mokomąjį lėktuvą ANBO 51 ir į tolesnį rengimą įtraukus daugiau lavinimuisi skirtų lėktuvų. Aukštojo pilotažo mokymui ir toliau naudotas Pirmojo pasaulio karo laikų *Foker D. VII*¹⁶¹.

7 lentelė. 1932–1940 m. pradiniam praktiniam rengime dalyvavę skraidymo instruktoriai

Pradinio praktinio rengimo institucija	Rengime dalyvavę skraidymo instruktoriai
Karo aviacijos mokyklos puskarininkių lakūnų I laida, 1934 m.	Kpt. Eugenijus Kraucevičius, kpt. Juozas Jankauskas, kpt. Antanas Kutka, kpt. Jonas Liorentas, kpt. Jonas Adomaitis, kpt. Narcizas Ferensas, lt. Vytautas Čemarka
Karo aviacijos mokyklos kadro karininkų kursų 1935 m. I laida	Mjr. Č. Januškevičius, kpt. V. Čemarka, kpt. Vitalis Milevičius, lt. Simas Mockūnas, lt. Juozas Vaičius, lt. Alfonsas Barzdys, j. lt. Juozas Andriušis
Karo aviacijos mokyklos kadro karininkų kursų 1935 m. II laida	Ltn. J. Vaičius, lt. Balys Brazys, kpt. V. Milevičius, j. lt. J. Andriušis, vrs. Petras Kreivys
Karo aviacijos mokyklos puskarininkių lakūnų II laida, 1937 m.	Mjr. Č. Januškevičius, kpt. V. Čemarka, lt. J. Vaičius, lt. B. Brazys, kpt. V. Milevičius, j. lt. J. Andriušis, vrs. P. Kreivys
Karo aviacijos mokyklos kadro karininkų kursų 1937 m. laida	Kpt. A. Kutka, kpt. J. Vaičius, mjr. E. Kraucevičius, lt. Kazys Rimas, j. lt. Leonas Lendraitis
Karo aviacijos mokyklos puskarininkių lakūnų III laida, 1938 m.	Mjr. Č. Januškevičius, kpt. E. Kraucevičius, kpt. A. Kutka, kpt. J. Vaičius, kpt. V. Milevičius, j. lt. J. Andriušis, j. lt. L. Lendraitis, vrs. Motiejus Garunkštis, vrs. Aleksandras Vachauzas, vrs. P. Kreivys, vyr. psk. Povilas Vintis
Karo aviacijos mokyklos puskarininkių lakūnų IV laida, 1939 m.	Mjr. E. Kraucevičius, kpt. A. Kutka, kpt. J. Vaičius, lt. K. Rimas, psk. Romas Mažonas, psk. P. Vintis, psk. Pranas Kuosaitis, psk. Viktoras Zizas
Karo aviacijos mokyklos puskarininkių lakūnų V laida, 1940 m.	Vrs. M. Garunkštis, psk. R. Mažonas, psk. P. Vintis, psk. Balys Dabušis, psk. Kazys Klimas, psk. Edmundas Lparskas, psk. Kostas Liuberskis, kpt. Juozas Seliokas

¹⁶¹ Karo aviacijos mokyklos puskarininkių klasės lakūnų skyriaus IV laidos skraidymo mokymas. *LCVA*, f. 1451, ap. 3, b. 29, l. 36; Karo aviacijos mokyklos puskarininkių klasės lakūnų skyriaus V laidos skraidymo mokymas. *LCVA*, f. 1451, ap. 3, b. 38, l. 30.

Lentelė parengta autoriaus pagal: Aviacijos viršininko 1932 m. spalio 26 d. raportas Nr. 5025 Vyriausiojo štabo viršininkui. *LCVA*, f. 1451, ap. 3, b. 6, l. 8; Karo aviacijos mokyklos karininkų kursų 1934–1935 mokslo metų mokymo plano vykdymo tikrinimas. *LCVA*, f. 1451, ap. 3, b. 14, l. 13; Karo aviacijos mokyklos puskarininkių lakūnų klasės lektorių sąrašas. *LCVA*, f. 1451, ap. 3, b. 15, l. 9; Jaun. ltn. Navicko Antano skraidymo užrašų knygutė. *LCVA*, f. 531, ap. 1, b. 340, l. 9–28; Karo aviacijos mokyklos puskarininkių lakūnų klasės lektorių sąrašas. *LCVA*, f. 1451, ap. 3, b. 22, l. 6; Mikutis, A. Lietuvos karo aviacijos tarnyboje 1936–1940. *Plieno sparnai*, Nr. 1, 1992, p. 27.

1925–1935 m. skraidymo instruktoriais buvo paskirti ne mažiau kaip 17 karo lakūnų ir naudojant atkritimo strategiją ypač aktyviai ieškant tinkamiausių instruktorių eksperimentuota 1930–1935 m. (žr. 7 lentelę). Šio laikotarpio pabaigoje susiformavo nuolatinių instruktorių grupė, kurią sudarė mjr. Č. Januškevičius, kpt. Eugenijus Kraucevičius, ltn. Vytautas Čemarka, kpt. Vitalis Milevičius, ltn. Juozas Vaičius, j. ltn. Juozas Andriušis ir kpt. Antanas Kutka. Prasčiau pasirodę karo lakūnai nebuvo skiriami pakartotinai skraidymo instruktoriais ir tęsdavo tarnybą kovinėse eskadrilėse. Minėtų skraidymo instruktorių kompetencijų ugdymas daugiausia rėmėsi mokymosi iš klaidų metodu. Kitaip tariant, visi Lietuvos karo aviacijos instruktoriai buvo savamoksliai ir neturėjo specialaus instruktoriams aktualaus išsilavinimo.

Situacija reikšmingai pasikeitė mjr. Č. Januškevičiui grįžus iš kursų Jungtinėje Karalystėje. Didžiausią patirtį mokant lakūnus turintis mjr. Č. Januškevičius Jungtinėje Karalystėje 1934 m. baigė skraidymo ir aklojo pilotavimo instruktorių kursus. Jam vadovaujant Karo aviacijos mokykloje 1936 m. sausio 1–gegužės 15 d. organizuoti pirmieji skraidymo instruktorių kursai, kurių pagrindinis tikslas buvo suteikti metodinių žinių, būtinų mokantiems skraidyti¹⁶². Planuota, kad iki 1936 m. vasaros pradžios mjr. Č. Januškevičius ir jo kiek anksčiau apmokytas kpt. Juozas Vaičius parėngs 8 skraidymo instruktorius¹⁶³. Preliminariais duomenimis, 1936 m. pavasarį parengti 6 instruktoriai mokė skraidyti Karo aviacijos mokyklos

¹⁶² Skraidymo instruktorių paruošimo mokymo planas. *LCVA*, f. 1451, ap. 3, b. 33, l. 2.

¹⁶³ Karo aviacijos mokyklos skraidymo instruktoriams paruošti lektorių sąrašas. *LCVA*, f. 1451, ap. 3, b. 33, l. 5.

puskarininkių lakūnų skyriaus III laidos lakūnus¹⁶⁴. Iki SSRS okupacijos kiekvienais metais organizuojami skraidymo instruktorių kursai buvo periodiškai tobulinami (žr. 8 lentelę). 1936–1939 m. planuota parengti 30 naujų skraidymo instruktorių ir patobulinti 9 instruktorių įgūdžius. Vis dėlto labai tikėtina, kad užsibrėžtas tikslas nebuvo pasiektas, nes 1936–1938 m. iš programose mokymui numatytų 535 val. buvo išnaudotos tik 363 val.

8 lentelė. Lietuvos karo aviacijos 1936–1939 m. skraidymo instruktorių kursai

Skraidymo instruktorių kursai	Mokymo programos apimtis, val.	Planuota parengti instruktorių	Mokymui skirtų valandų skaičius	Mokymui išnaudotų valandų skaičius	Instruktoriai
Karo aviacijos mokyklos skraidymo instruktorių kursai, 1936 m. laida	15	8	120	80	Mjr. Č. Januškevičius, kpt. J. Vaičius
Karo aviacijos mokyklos skraidymo instruktorių kursai, 1937 m. laida	25 (10) *	3 (10)*	75 (90)*	139	Plk. ltn. Č. Januškevičius, mjr. E. Kraucevičius, kpt. J. Vaičius
Karo aviacijos mokyklos skraidymo instruktorių kursai, 1938 m. laida	25	10	250	144	Plk. ltn. Č. Januškevičius, kpt. J. Vaičius, vrš. M. Garunkštis
Karo aviacijos mokyklos skraidymo instruktorių kursai, 1939 m. laida	25	5	125	ND	Nenustatyta

¹⁶⁴ Karo aviacijos mokyklos puskarininkių lakūnų klasės lektorių sąrašas. LCVA, f. 1451, ap. 3, b. 22, l. 6; Karo aviacijos mokyklos 1936 m. skraidymo instruktoriams paruošti dėstomųjų dalykų suskirstymas kategorijomis. LCVA, f. 1451, ap. 3, b. 33, l. 2.

Lentelė sudaryta autoriaus pagal: Karo aviacijos mokyklos skraidymo instruktorių paruošimo mokymo planas 1936 m. *LCVA*, f. 1451, ap. 3, b. 33, l. 1–7; Karo aviacijos mokyklos skraidymo instruktoriams paruošti mokymo planas 1937 m. *LCVA*, f. 1451, ap. 3, b. 44, l. 1–7; Karo aviacijos mokyklos skraidymo instruktoriams paruošti mokymo planas 1938 m. *LCVA*, f. 1451, ap. 3, b. 62, l. 1–5; Karo aviacijos mokyklos skraidymo instruktoriams paruošti mokymo planas 1939 m. *LCVA*, f. 1451, ap. 3, b. 78, l. 1–3;

**Pastaba*. 1937 m. taip pat numatyta patobulinti 9 skraidymo instruktorių įgūdžius, skiriant kiekvienam po 10 val.

1937–1940 m. buvo suformuota apie 10 instruktorių, turinčių ne trumpesnę nei trejų metų patirtį ir dalyvavusių daugiau kaip 20 lakūnų rengime, grupė. Taip pat jie buvo baigę skraidymo instruktorių kursus, o tai leido suvienodinti mokymo procesą ir užtikrinti, kad jo metu visiems būsimiems lakūnams bus suteiktos vienodos žinios¹⁶⁵. Galima teigti, kad XX a. ketvirtojo dešimtmečio pabaigoje Karo aviacijos mokykloje jau tarnavo profesionalūs skraidymo instruktoriai, o jų pasirengimas reikšmingai skyrė nuo anksčiau skraidančiojo personalo rengime dalyvavusių karių pasirengimo.

Pirmąją rengimo pakopą baigusiesiems kariams buvo suteikiamas II rango karo lakūno vardas ir jie perkeliami į kovines eskadriles. Kovinėse eskadrilėse II rango karo lakūnai tęsdavo individualų rengimą, kuris, kaip ir anksčiau, priklausė nuo eskadrilės pobūdžio (naikintuvų, žvalgybos, bombonešių) ir kario profilio (pilotas ar oro žvalgas). Eskadrilėse II rango karo lakūnai vykdė 1934 m. patvirtintą skraidymo programą, kurią baigus ir apgynus teorinį darbą buvo suteikiamas I rango karo lakūno vardas¹⁶⁶. Tuo pat metu II rango karo lakūnams taip pat buvo privaloma vykdyti kasmetes skraidymo programas, dalyvauti šaudymo pratybose ir kariuomenės manevruose¹⁶⁷. Lakūnai, nebaigę skraidymo tik pagal prietaisus

¹⁶⁵ Karo aviacijos mokyklos skraidymo mokymo instruktorių sąrašas /1937–1939 m. m. laid./ *LCVA*, f. 1451, ap. 3, b. 29, l. 9.

¹⁶⁶ Navaitis, A. *Šimtmečio skrydis. Karo lakūno atsiminimai*. Vilnius, 2017, p. 61–64.

¹⁶⁷ Karo aviacijos leikiojančio personalo mokymas. *LCVA*, f. 1451, ap. 3, b. 36, l. 21–49.

mokymų, šiuose mokymuose dalyvaudavo antrojoje rengimo pakopoje¹⁶⁸. 1936–1939 m. buvo surengti ketveri kursai, tačiau 1940 m. pavasarį tik apie 15–20 proc. lakūnų buvo baigę skraidymo pagal prietaisus kursus¹⁶⁹.

Suteikus I rango karo lakūno vardą, lakūnas tęsdavo individualų rengimą trečiojoje pakopoje, kuri buvo mažiausiai intensyvi ir daugiausia orientuota į ankstesnėse pakopose įgytų žinių ir įgūdžių palaikymą ir tobulinimą. Tai buvo įgyvendinama vykdant kasmėtes skraidymo ir šaudymo programas. Priešingai nei ankstesnių dviejų rengimo pakopų, trečiosios pakopos trukmė nebuvo apibrėžta, ir ji trukdavo tiek, kiek lakūnas tarnaudavo karo aviacijoje.

Nors ir standartizuotas, antrojo, o ypač trečiojo etapo metu skraidančiojo personalo rengimas nevyko sklandžiai. 1934 m. užfiksuota, kad karo aviacijos daliniuose besitreneriuojantys lakūnai vengė sudėtingesnių pratimų, treniruotis žiemą ar blogomis oro sąlygomis ir daugumą pratimų atlikdavo vasarą¹⁷⁰. Reaguojant į pastebėtus trūkumus, 1935 m. numatyta rengiamą skraidymo programą suskirstyti į keturis mokymo laikotarpius po 3 mėn. ir juose proporcingai paskirstyti visų tipų užduotis¹⁷¹. Taip pat prasidedant 1935 m. skraidymo sezonui karo aviacijos vadovybė pastebėjo, kad skraidančiojo personalo išskraidytų valandų skaičius labai netolygus (įvairuoja nuo daugiau kaip 100 val. iki 30–40 val.). Reaguojant į susidariusią situaciją buvo patvirtinti nauji minimalūs skraidymo krūviai: karo lakūnui pilotui naikintuvų eskadrilėje numatyta 50 val., karo lakūnui pilotui kitose eskadrilėse – 60 val., karo lakūnui oro žvalgui kitose eskadrilėse – 40 val., mokiniui lakūnui pilotui – 90 val., o mokiniui

¹⁶⁸ Karo aviacijos mokyklos Aklojo pilotavimo mokymo planas 1936 m. *LCVA*, f. 1451, ap. 3, b. 32, l. 1–7; Karo aviacijos mokyklos Aklojo pilotavimo apmokymo kursų mokymo planas 1937 m. *LCVA*, f. 1451, ap. 3, b. 42, l. 1–8; Karo aviacijos mokyklos Aklojo pilotavimo mokymo kursų mokymo planas 1938 m. *LCVA*, f. 1451, ap. 3, b. 61, l. 1–5; Karo aviacijos mokyklos Aklojo pilotavimo apmokymo kursų mokymo planas 1939 m. *LCVA*, f. 1451, ap. 3, b. 77, l. 1–5.

¹⁶⁹ Lesčius, V. Lietuvos kariuomenės organizavimo, dislokavimo ir ginkluotės pokyčiai 1938–1940 m. *Karo archyvas*, t. XXIV, 2009, p. 188–190.

¹⁷⁰ Karo aviacijos rikiuotės skyriaus 1934 m. sausio 30 d. raštas Nr. 65 Aviacijos mokyklos viršininkui. *LCVA*, f. 1451, ap. 3, b. 13, l. 35.

¹⁷¹ Karo aviacijos rikiuotės skyriaus 1935 m. sausio 25 d. raštas Nr. 455 Karo aviacijos mokyklos viršininkui. *LCVA*, f. 1451, ap. 3, b. 19, l. 26.

lakūnui žvalgui – 75 val.¹⁷²

Antrosios arba trečiosios rengimo pakopos metu specialiųjų žinių ir įgūdžių įgyti keliolika karo aviacijos karininkų buvo komandiruoti arba pasiūsti stažuotis į užsienio valstybes. Daugumos studijos nebuvo tiesiogiai susijusios su lėktuvo pilotavimu. Pavyzdžiui, ats. vyr. ltn. Jurgis Dobkevičius, vyr. ltn. Antanas Gustaitis, vyr. ltn. Vytautas Jablonskis, kpt. Antanas Gavelis ir ltn. Alfonsas Aušrūnas studijavo aviacijos inžineriją Aukštojoje aeronautikos ir mechaninių konstrukcijų mokykloje Paryžiuje, ltn. Bronius Oškiniš ir j. ltn. Leonas Kinaitis Berlyno aukštojoje technikos mokykloje¹⁷³ studijavo lėktuvų statybą, o kpt. Stasys Jakštys Belgijos Lježo politechnikos institute baigė elektrotechnikos studijas. 1927–1938 m. keturi aviacijos karininkai buvo išsiūsti studijuoti į Italijos, Vokietijos ir Čekoslovakijos generalinio štabo akademijas, iš jų tik du tęsė tarnybą aviacijoje. 1925 m. vyr. ltn. Vytautas Jablonskis, 1931 m. kpt. Jonas Špokevičius baigė specialiuosius fotografijos kursus Paryžiuje. Kpt. Bronius Vaivada 1934 m. baigė Strasbūro universiteto Geofizikos ir matematikos institutą ir 6 mėn. stažavosi Prancūzijoje meteorologijos srityje. 1919–1940 m. tik keturi aviacijos karininkai tobulino su skraidymu susijusias žinias ir įgūdžius užsienio šalyse. 1930–1931 m. mjr. Viktoras Reimontas mokėsi Italijoje aukštuosiuose karo aviacijos kursuose ir stažavosi Italijos aviacijos daliniuose. 1932 m. kpt. Jeronimas Garolis 6 mėn. stažavo Italijos karo aviacijoje, o 1934 m. mjr. Česlovas Januškevičius Jungtinėje Karalystėje baigė skraidymo ir aklojo pilotavimo instruktorių kursus. 1931 m. ltn. Grigorius Radvenis ne tarnybos metu Vokietijoje baigė Rasytės sklandymo mokyklą¹⁷⁴.

¹⁷² Karo aviacijos įsakymas Nr. 6/sl, 1935 m. birželio 11 d. LCVA, f. 1451, ap. 3, b. 20, l. 8.

¹⁷³ *Pastaba*. 1939 m. ats. j. ltn. Julius Bulota Berlyno aukštojoje technikos mokykloje studijavo aeronautiką, tačiau šis atsargos karininkas Lietuvos karo aviacijoje netarnavo. 1939 m. su Krašto apsaugos ministerijos stipendija į tą pačią mokyklą lėktuvų statybos studijuoti išvyko ats. j. ltn. Juozas Čepaitis, tačiau jis Karo aviacijos dirbtuvėse dirbo civiliu tarnautoju ir Karo aviacijoje skraidymo užduočių nevykdė.

¹⁷⁴ Žigaras, F. *Karininkų rengimo ir jų kvalifikacijos kėlimo sistema 1919–1940 m. II dalis*. Vilnius, 2018, p. 222–238; Kulnytė, B. (et. al.) *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953*, t. III, Vilnius, 2003, p. 65–66; Kulnytė, B. (et. al.) *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953*, t. IV, Vilnius, 2004, p. 13; Kulnytė, B. (et. al.) *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953*, t. VI, Vilnius, 2006, p. 203–204.

SKRAIDANČIOJO PERSONALO RENGIMO SISTEMOS REZULTATYVUMAS IR PAKANKAMUMAS

Dėl duomenų stokos nustatyti tikslų 1919–1940 m. Lietuvos karo aviacijoje skraidančiojo personalo rengimo sistemą baigusią karių skaičių sunku. Preliminariais duomenimis, 1919–1940 m. buvo parengti ne mažiau kaip 338 lakūnai ir oro žvalgai (žr. 9 lentelę). Tačiau dalis karių keletą kartų dalyvavo rengimo sistemoje, be to, ne visi baigę pradinį teorinio ir praktinio rengimo etapą tarnavo karo aviacijoje ir vykdė su skraidymu susijusias užduotis. Iš 338 karių 305 pradinį teorinį ir praktinį rengimo etapą baigė vieną kartą ir toliau jį tęsė antrojoje pakopoje. Prie šio skaičiaus dar turėtų būti pridėti 10 lakūnų ir oro žvalgų, kurie į tarnybą buvo priimti iš rezervo. Trūkstant skraidančiojo personalo, jis buvo papildomas specialiai parengto rezervo kariais. 1919–1940 m. karo aviacijoje paraleliai veikė skraidančiojo personalo rezervo rengimo sistema. Oro žvalgų rezervas buvo formuojamas organizuojant tam skirtus kursus. 1933 m. šiuos kursus baigė 15 oro žvalgų, iš jų 3 vėliau dar baigė Karo aviacijos mokyklą ir tarnavo karo aviacijoje¹⁷⁵. 1939 m. kursų II laidą baigė 18 karių¹⁷⁶, iš jų 7, baigę kursus, buvo priimti į tarnybą karo aviacijoje¹⁷⁷. Lakūnų rezervas buvo formuojamas pasitelkiant Karo mokyklos aspirantų kursus, kuriuos iki 1940 m. spalio mėn. baigė 58 aviacijos j. ltn.¹⁷⁸, iš jų 3 buvo priimti į karo aviaciją¹⁷⁹.

1921–1925 m. skraidančiojo personalo rengimo sistema tik iš dalies patenkinio tuomečius poreikius. Karo aviacijos dirbtuvėse buvo pastatyti

¹⁷⁵ Įsakymas kariuomenei Nr. 88, 1932 m. gruodžio 31 d.; Įsakymas kariuomenei Nr. 75, 1933 m. spalio 25 d. [žiūrėta 2020-01-15]. Prieiga per internetą: <<https://www.epaveldas.lt/vbspi/biSerial.do?biRecordId=194362>>

¹⁷⁶ Įsakymas Karo aviacijai Nr. 89, 1939 m. rugsėjo 16 d. *LCVA*, f. 1323, ap. 1, b. 523, l. 102.

¹⁷⁷ Įsakymas Karo aviacijai Nr. 71, 1940 m. rugpjūčio 21 d. *LCVA*, f. 1323, ap. 1, b. 594, l. 41.

¹⁷⁸ Kulnytė, B. (et. al.) *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953*, t. III. Vilnius, 2003, p. 354–388.

¹⁷⁹ Kariuomenės vado įsakymas Nr. 29, 1937 m. gruodžio 31 d.; Kariuomenės vado įsakymas Nr. 24, 1938 m. lapkričio 7 d.; Kariuomenės vado įsakymas Nr. 28, 1939 m. rugpjūčio 8 d. [žiūrėta 2020 01 15]. Prieiga per internetą: <<https://www.epaveldas.lt/vbspi/biSerial.do?biRecordId=2891>>

nauji ir suremontuoti 49 trofėjiniai koviniai lėktuvai¹⁸⁰. Taip pat dar 18 naujų lėktuvų įsigyta iš Italijos ir Čekoslovakijos¹⁸¹. Per šį laikotarpį parengti 47 lakūnai ir oro žvalgai bei papildomai apmokyti 1919 m. Karo aviacijos mokyklos 12 absolventų (žr. 9 lentelę). Parengtų lakūnų stoka stabdė karo aviacijos plėtrą ir dėl to nebuvo išnaudojamas visas turimas techninis potencialas. Pavyzdžiui, 1925 m. pabaigoje dvi eskadrilės buvo beveik nesukomplektuotos – 1-ojoje eskadrilėje buvo tik 4 lakūnai¹⁸², o 1925 m. rugpjūčio 1 d. pradėti formuoti 4-ajai eskadrilei ypač trūko lakūnų¹⁸³.

1932 m. patvirtintuose atnaujintuose karo aviacijos taikos metų etatų sąrašuose buvo numatytas 81 skraidančiojo personalo etatas¹⁸⁴. 1926–1932 m. buvo parengti 55 lakūnai ir oro žvalgai, o tai sudarė 68 proc. visų etatiniame sąraše numatytų skraidančiojo personalo karių. Pavyzdžiui, dviejose naikintuvų eskadrilėse buvo numatyta 18 lakūnų etatų, iš jų 1932 m. pabaigoje buvo užimta 15¹⁸⁵. Todėl galima teigti, kad apie 1932 m. pavyko patenkinti didžiąją dalį buvusio poreikio.

1933–1939 m. karo aviacijoje buvo įsteigtos dvi naujos eskadrilės ir patvirtinti nauji taikos meto etatai, tarp jų ir reikšmingai padidėjęs skraidančiojo personalo karių skaičius. Pavyzdžiui, 1932 m. naikintuvų eskadrilėje buvo numatyti 9 lakūnų etatai, o 1935 m. – jau 14 etatų¹⁸⁶. Per šį laikotarpį daugiau kaip 20 lakūnų išėjo į atsargą ir 9 žuvo aviakatastrofose. Skraidančiojo personalo poreikį pavyko patenkinti tik apie 1939 m.¹⁸⁷

1919–1940 m. skraidančiojo personalo rengimo sistemai nuolat tekdavo kompensuoti dėl įvairių priežasčių mažėjantį parengtų karių skaičių. 1919–1940 m. aviakatastrofose žuvo 25 skraidančiojo personalo kariai, kurie buvo baigę pirmąją praktinio ir teorinio rengimo pakopą. Dar 5 parengti kariai mirė nuo ligų ir sužeidimų, nesusijusių su tarnyba¹⁸⁸. Po

¹⁸⁰ Ramoška, G. Pirmieji Lietuvos karo aviacijos lėktuvai. *Plieno sparnai*, Nr. 1, 1992, p. 2–7; Ramoška, G. Lėktuvai, pagaminti Kaune. *Plieno sparnai*, Nr. 4, 1997, p. 80.

¹⁸¹ Gamziukas, A. *Aviacija Lietuvoje 1919–1940*. Kaunas, 1993, p. 16.

¹⁸² Mikėnas, J. Karo aviacijos pirmoji eskadrilė. *Plieno sparnai*, Nr. 1, 1992, p. 13.

¹⁸³ Pyragius, J. *Kovosiu, kol gyvas*. Kaunas, 1993, p. 37–38.

¹⁸⁴ Aviacijos taikos meto etatai Nr. 74. *LCVA*, f. 509, ap. 1, b. 6, l. 190–194.

¹⁸⁵ Mikėnas, J. Karo aviacijos pirmoji eskadrilė. *Plieno sparnai*, Nr. 1, 1992, p. 14.

¹⁸⁶ Karo aviacijos taikos meto etatai Nr. 95. *LCVA*, f. 531, ap. 1, b. 191, l. 9.

¹⁸⁷ Karo aviacijos įsakymas Nr. 2/sl, 1939 m. gegužės 19 d. *LCVA*, f. 1323, ap. 1, b. 261, l. 2–3.

¹⁸⁸ Lukšys, S., Mintautas, R., Monkevičius, J. *Palūžę sparnai*. Vilnius, 1997, p. 15–45.

1934 m. voldemarininkų pučo iš karo aviacijos į atsargą buvo išleista 16 karininkų, iš jų 15 lakūnų ir oro žvalgų¹⁸⁹. Periodiškai į atsargą išeidavo parengti kariai, pavyzdžiui, iš 1919 m. Karo aviacijos mokyklos absolventų, kurie tarnavo lakūnais ar oro žvalgais, iki 1940 m. į atsargą išėjo 13. Taip pat pasitaikydavo atvejų, kai pirmąją rengimo pakopą baigę kariai iškart buvo išleidžiami į atsargą – 1934 m. buvo parengti 24 lakūnai, iš jų 5 iš karto išleisti į atsargą, 2 tęsė tarnybą administracijoje ir neskraidė, o vienas po sužeidimų išleistas į dimisiją¹⁹⁰.

9 lentelė. Lietuvos karo aviacijoje 1919–1940 m. parengtų skraidančiojo personalo karių skaičius

Pradinio teorinio ir praktinio rengimo institucija	Rengimo laikotarpis	Parengtų karių skaičius
Karo aviacijos mokyklos I laida, 1919 m.	1919 03 12–1919 12 16	34 (22)*
1920 m. Mokomojo būrio kursai	1920 09 01–1920 12 31	N. D.
1921 m. Mokomosios eskadrilės aviacijos kursai	1921 03 15–1921 08 16	11
1922 m. Mokomosios eskadrilės aviacijos kursai	1922 01 23–1922 09 25	10
1922–1923 m. Mokomosios eskadrilės aviacijos kursai	1922 10 16–1923 07 23	7
1922–1923 m. Mokomosios eskadrilės aviacijos kursai	1923 11 19–1924 06 12	17
1924–1925 m. Mokomosios eskadrilės aviacijos kursai	1924 11 10–1925 06 27	14
Vytauto Didžiojo karininkų kursų aviacijos skyriaus I laida, 1927 m.	1926 11 08–1927 07 14	15
Vytauto Didžiojo karininkų kursų aviacijos skyriaus II laida, 1930 m.	1928 02 01–1930 02 15	9
Mokomosios eskadrilės aviacijos kursai puskarininkiams, 1929 m.	1929 01 15–1929 12 20	12 (1)**
Vytauto Didžiojo karininkų kursų aviacijos skyriaus III laida, 1932 m.	1930 03 07–1932 05 14	19
Karo aviacijos mokyklos puskarininkų lakūnų I laida, 1934 m.	1932 05 01–1934 11 01	23 (24)***

¹⁸⁹ Įsakymas Lietuvos kariuomenei Nr. 60, 1934 m. liepos 10 d. [žiūrėta 2020 01 15]. Priegai per internetą: <<https://www.epaveldas.lt/vbspi/biSerial.do?biRecordId=194362>>

¹⁹⁰ Aviacijos štabo Puskarininkų lakūnų mokyklos mokinių abėcėlinė knyga. LCVA, f. 930, ap. 7, b. 4439, l. 1–194.

Karo aviacijos mokyklos kadro karininkų kursų 1935 m. I laida	1934 08 31–1935 07 20	13
Karo aviacijos mokyklos kadro karininkų kursų 1935 m. II laida	1934 08 31–1935 10 15	11
Karo aviacijos mokyklos puskarininkių lakūnų II laida, 1937 m.	1934 11 20–1937 10 30	15 (3) (1)****
Karo aviacijos mokyklos kadro karininkų kursų 1937 m. laida	1936 09 17–1937 12 31	15
Karo mokyklos XIX laida, 1938 m.	1935 09 01–1938 05 12	19 (21)*****
Karo aviacijos mokyklos puskarininkių lakūnų III laida, 1938 m.	1935 11 01–1938 10 31	15 (2) (3) *****
Karo aviacijos mokyklos puskarininkių lakūnų IV laida, 1939 m.	1936 11 01–1939 10 31	17
Karo aviacijos mokyklos puskarininkių oro šaulių kursų I laida, 1939 m.	1939 05 04–1939 10 31	11 (5)*****
Karo aviacijos mokyklos puskarininkių lakūnų V laida, 1940 m.	1937 11 01–1940 10 15	14
Karo mokyklos XXI laida, 1940 m.	1938 09 01–1940 08 19	16 (19)*****

Lentelė sudaryta autoriaus pagal: Įsakymas aviacijai Nr. 57, 1921 m. lapkričio 1 d. *LCVA*, f. 1323, ap. 1, b. 21, l. 56; Įsakymas aviacijai Nr. 46, 1922 m. rugsėjo 25 d. *LCVA*, f. 1323, ap. 1, b. 44, l. 49; Įsakymas aviacijai Nr. 51, 1925 m. birželio 27 d. *LCVA*, f. 1323, ap. 1, b. 115, l. 61; Įsakymas aviacijai Nr. 87, 1929 m. spalio 11 d. *LCVA*, f. 1323, ap. 1, b. 185, l. 112; Įsakymas aviacijai Nr. 101, 1929 m. gruodžio 21 d. *LCVA*, f. 1323, ap. 1, b. 185, l. 138; Įsakymas aviacijai Nr. 45, 1931 m. gruodžio 23 d. *LCVA*, f. 1323, ap. 1, b. 201, l. 122; Karo aviacijos įsakymas Nr. 255, 1934 m. spalio 31 d. *LCVA*, f. 1323, ap. 1, b. 292, l. 321; Karo aviacijos įsakymas Nr. 167, 1935 m. liepos 20 d. *LCVA*, f. 1323, ap. 1, b. 318, l. 197; Karo aviacijos įsakymas Nr. 234, 1935 m. spalio 15 d. *LCVA*, f. 1323, ap. 1, b. 318, l. 289; Karo aviacijos įsakymas Nr. 82, 1937 m. spalio 30 d. *LCVA*, f. 1323, ap. 1, b. 396, l. 110; Karo aviacijai įsakymas Nr. 71, 1938 m. rugsėjo 1 d. *LCVA*, f. 1323, ap. 1, b. 449, l. 102; Karo aviacijos įsakymas Nr. 90, 1938 m. spalio 31 d. *LCVA*, f. 1323, ap. 1, b. 449, l. 122; Karo aviacijos įsakymas Nr. 9, 1938 m. vasario 15 d. *LCVA*, f. 1323, ap. 1, b. 449, l. 13; Karo aviacijai įsakymas Nr. 71, 1938 m. rugsėjo 1 d. *LCVA*, f. 1323, ap. 1, b. 449, l. 102; Įsakymas Karo aviacijai Nr. 36, 1939 m. gegužės 6 d. *LCVA*, f. 1323, ap. 1, b. 523, l. 39; Įsakymas Karo aviacijai Nr. 88, 1940 m. spalio 15 d. *LCVA*, f. 1323, ap. 1, b. 594, l. 23; Įsakymas Karo aviacijai Nr. 88, 1940 m. spalio 15 d. *LCVA*, f. 1323, ap. 1, b. 594, l. 23; Įsakymas Karo aviacijai Nr. 70, 1940 m. rugpjūčio 26 d. *LCVA*, f. 1323, ap. 1, b. 594, l. 42; Kariuomenės vado įsakymas Nr. 29, 1937 m. gruodžio 31 d.; Kariuomenės vado įsakymas Nr. 3, 1938 m. vasario 15 d.; Kariuomenės vado įsakymas Nr. 24, 1938 m. lapkričio 7 d.; Kariuomenės vado įsakymas Nr. 20, 1939 m. birželio 1 d.; Kariuomenės vado

įsakymas Nr. 28, 1939 m. rugpjūčio 8 d.; Kariuomenės vado įsakymas Nr. 45, 1939 m. lapkričio 3 d.; Kariuomenės vado įsakymas Nr. 52, 1939 m. gruodžio 31 d. [žiūrėta 2020 01 15]. Prieiga per internetą: <<https://www.epaveldas.lt/vbspi/biSerial.do?biRecordId=2891>>; Įsakymas kariuomenei Nr. 31, 1932 m. gegužės 14 d. [žiūrėta 2020 01 15]. Prieiga per internetą: <<https://www.epaveldas.lt/vbspi/biSerial.do?biRecordId=194362>>; Baigusių 1935 m. spalio mėn. 15 d. Karo aviacijos mokyklos kadro karininkų kursų karininkų sąrašas. LCVA, f. 1451, ap. 3, b. 20 l. 25; Karo aviacijos mokyklos viršininko 1937 m. sausio 24 d. raportas Nr. 105 Karo aviacijos viršininkui. LCVA, f. 1451, ap. 3, b. 54, l. 7; Karo aviacijos mokyklos karininkų kursų IV-tą laidą baigusių sąrašas. LCVA, f. 1451, ap. 3, b. 14, l. 8; Zabielskas, V. (et. al.) *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953*, t. X. Vilnius, 2015, p. 310–315.

* 1919 m. Karo aviacijos mokyklą baigė 34 absolventai, tačiau iš jų tik 15 dalyvavo Nepriklausomybės kare¹⁹¹. Taip pat ne mažiau kaip 14 šios mokyklos absolventų iki 1923 m. pakartotinai mokėsi ir tobulinosi aviacijos kursuose prie Mokomosios eskadrilės. Iš 34 tik 22 vykdė užduotis, susijusias su skraidymu.

** 1929 m. gruodį kursus baigė 11 karių, iš jų dėl nepažangumo vienam neleista mokytis skraidyti. 1931 m. išlaikius egzaminus, dar 2 kariai buvo laikomi baigę 1929 m. kursus.

*** Karo aviacijos mokyklos laidą baigė 23 lakūnai ir jiems buvo suteikti II rango karo lakūno vardai. Gr. Anatolijus Kraucevičius išklaušė kursą, tačiau neišlaikęs visų egzaminų mokyklos nebaigė. 1939 m. po mokymų jam buvo suteiktas II rango karo lakūno vardas.

**** Karo lakūnų puskarininkių II laidą baigė 15 lakūnų, dar 3 lakūnams mokymasis mokykloje buvo pratęstas ir jie mokyklą baigė 1937 m. gruodžio mėn. Iš mokyklos dėl drausmės pažeidimų pašalintas j. psk. Jonas Dovydaitis, išlaikęs visus egzaminus ir baigęs praktinį lakūno rengimą. Po mokymų 1938 m. jam buvo suteiktas II rango karo lakūno vardas.

***** Karo mokyklos XIX laidą baigė 21 aviacijos karininkas, tačiau tik 19 buvo suteiktas II rango karo lakūno vardas. Iki suteikiant karo lakūno vardą j. ltn. Jonas Vidūnas žuvo aviakatastrofoje, o j. ltn. Eduardas Žukauskas paties prašymu išleistas į atsargą.

***** Karo aviacijos mokyklos puskarininkių klasės lakūnų skyrių baigė 15 lakūnų ir dar 5 šią laidą baigė vėliau dėl pratęsto mokymo.

***** Oro šaulių kursą baigė 16 absolventų, iš jų 11 karo lakūno vardas suteiktas 1939 m. po kursų, dar 5 – baigus Karo aviacijos mokyklos mechanikų skyrių.

***** Karo mokyklos XXI laidą baigė 19 aviacijos karininkų, 16 iš jų buvo

¹⁹¹ Aviacijos dalies 1920–1921 m. karo dienynas. LAM, GEK 4172, l. 1–56.

paskirti tarnauti į karo aviaciją. Visiems paskirtiems į karo aviaciją karininkams nesuteikti II rango karo lakūnų vardai, išskyrus j. ltn. Aleksą Morkų, kuris buvo baigęs Aviacijos puskarininkių lakūnų ir mechanikų mokyklos II laidą.

IŠVADOS

Karo aviacijos skraidančiojo personalo atrankos sistema susiformavo XX a. trečiojo dešimtmečio antrojoje pusėje ir reikšmingai nesikeitė iki pat 1940 m. Modernus ir pabrėžtinai nuodugnus sveikatos tikrinimas buvo svarbiausia kompleksinės atrankos sudedamoji dalis. Vis dėlto pasirinktas atrankos modelis ir selektyvus jo taikymas neužtikrino aviacijos tarnybai tinkamų karių atrinkimo kokybės. 1919–1940 m. atrankos efektyvumas buvo žemas – iš 10 atrinktų karių vidutiniškai tik 4–5 baigdavo pradinę rengimo pakopą, o apie trečdalis kaip nepažangūs ar aviacijos tarnybai neturintys reikalingų gabumų buvo pašalinami dar pirmaisiais mokymosi metais.

Atsižvelgiant į konceptualius pokyčius, Lietuvos karo aviacijos skraidančiojo personalo rengimo sistemą galima suskirstyti į du periodus. 1919–1928 m. naudota dviejų pakopų skraidančiojo personalo rengimo sistema, kurios pagrindą sudarė turiniu ir apimtimi mažai besikeitę trumpalaikiai kursai. Vadovaujantis Pirmojo pasaulinio karo patirtimi šioje sistemoje nepagrįstai mažai dėmesio buvo skiriama pradiniam skraidančiojo personalo teoriniam ir praktiniam rengimui. Rengimo sistemos netolygumas pasireiškė išaugusiu žuvusiųjų skaičiumi ir sulėtėjusia karo aviacijos plėtra. XX a. trečiojo dešimtmečio pabaigoje skraidančiojo personalo rengimo sistemos konceptualius pokyčius lėmė kvalifikacinių vardų suteikimo susiejimas su rengimo sistema. 1929–1940 m. – antrasis skraidančiojo personalo rengimo sistemos laikotarpis, kai buvo pereita prie trijų pakopų rengimo sistemos, kuri sudarė prielaidas kokybiškiau rengti karo aviacijos skraidančiųjų personalą. Perėjus prie trijų pakopų rengimo sistemos, buvo sustiprinta pirmoji pakopa, įkurta Karo aviacijos mokykla ir sudarytos sąlygos rezultatyvesniam rengimui. 1934 m. trijų pakopų rengimo sistemą galutinai konsolidavus, skraidančiojo personalo rengimo sistema kokybiškai skyrėsi nuo iki 1934 m. funkcionavusios sistemos. Visų pirma įvykę pokyčiai leido sukurti profesionalią pradinio teorinio ir praktinio rengimo pakopą.

Karo aviacijos skraidančiojo personalo rengimo sistemai nuolatinis iššūkis buvo patenkinti dėl iš tarnybos pasitraukusių parengtų karių su-

sidariusį skraidančiojo personalo poreikį. Nuo XX a. 3–4 dešimtmečio sandūros skraidančiojo personalo rengimo sistema buvo pajėgi ne tik patenkinti šį poreikį, bet ir parengti Lietuvos karo aviacijos plėtrai būtiną lakūnų ir oro žvalgų skaičių.

ŠALTINIŲ IR LITERATŪROS SĄRAŠAS

Nepublikuoti šaltiniai

Lietuvos centrinis valstybės archyvas (LCVA)

f. 509 – I pėstininkų divizija

f. 531 – Karo aviacijos grupės, eskadrilės ir teismai

f. 631 – Vytauto Didžiojo universitetas

f. 930 – Krašto apsaugos ministerijos įstaigų ir karinių dalinių asmens sudėties dokumentų kolekcija

f. 1323 – Karo aviacija ir Karo aviacijos karininkų ramovė

f. 1451 – Karo mokyklos ir kursai

Lietuvos aviacijos muziejus (LAM)

GEK 4172 – Aviacijos dalies 1920–1921 m. karo dienynas

GEK 15526 – Gustaitis, A. *Aerodinamikos konspektas*. Kaunas, 1924.

GEK 15528 – Gustaitis, A. *Aviacijos teorijos konspektas*. Kaunas, 1924.

Publikuoti šaltiniai

Aklasis skraidymas. Kaunas, 1939.

Artilerijos ir aviacijos bendradarbiavimo statutas A-56. Kaunas, 1937.

Aviacijos dalių stovėjimo vietos ir žygiai. Aviacijos lauko tarnybos statutas Av-3. Kaunas, 1932.

Aviacijos naikintuvų statutas Av-55, Kaunas, 1937.

Žvalgomosios aviacijos statutas Av-58. Kaunas, 1939.

Šviesinis taikytuvus. Kaunas, 1938.

Lėktuvinis brauningo kulkosvaidis 35 ir 36. Kaunas, 1939.

Gustaitis, A. *Aviacijos teorijos konspektas. Aerodinamika ir skridimo*

mechanika. Kaunas, 1935.

Kraucevičius, J. *Aviacijos kurso konspektas*. Kaunas, 1928.

Bendros meteorologijos ir aeronavigacijos žinios. Kaunas, 1924.

Gustaitis, A. *Aviacijos istorijos konspektas*. Kaunas, 1924.

Gustaitis, A. *Pilotažo vadovėlis*. Kaunas, 1936.

Gustaitis, A. *Skridimo mechanika*, Kaunas, 1937.

Januškevičius, Č. *Skraidymo vadovėlis*. Kaunas, 1939.

Landsbergis, L. *Avigaciniai žiroskopiniai prietaisai*. Kaunas, 1938.

Mikėnas, J. *Aviacijos varikliai*. Kaunas, 1934.

Porter, H., E. *Oro žvalgyba*. Kaunas, 1931.

Reimontas, V. *Avigacijos vadovėlis*. Kaunas, 1938.

Reimontas, V. *Bombų mėtymas*. Kaunas, 1934.

Mikėnas, J. (vert.) *Taisyklės motorų Fiat A-20 ir A-22 vartojimui*. Kaunas, 1929.

Morkus, V. *Aerodromų parinkimas*. Kaunas, 1929.

Vaivada, B. *Aeronautinė meteorologija*. Kaunas, 1931.

Memuaristika

Abraitis, J. PLP Karo mokyklos XIX laidos 5-tis. *Karys*, 1988, balandis, Nr. 4 (1641).

Baipšys, S. *Nuotyčiai padangėje ir žemėje*. Kaunas, 1995.

Brazys, B. Gyvenimas ir tarnyba. *Plieno sparnai*, Nr. 2, 1994.

Dovydaitis, J. *Nepriklausomybės kovų lakūnai*. Kaunas, 2014.

Hiksa, P. *Gyvenimas kaip skrydis*. Vilnius, 2014.

Laurinaitis, J. M. Karo aviacijos mokyklą prisimenant. *Karo archyvas*, t. 1, 1925.

Mikėnas, J. *Gyvenimo skrydis*. Kaunas, 1994.

Mikėnas, J. Karo aviacijos pirmoji eskadrilė. *Plieno sparnai*, Nr. 1, 1992.

Mikutis, A. Lietuvos karo aviacijos tarnyboje 1936–1940. *Plieno sparnai*, Nr. 1, 1992.

Navaitis, A. *Šimtmečio skrydis. Karo lakūno atsiminimai*. Vilnius, 2017.

Peseckas, L. *Karo lakūno pasakojimai*. Kaunas, 2006.

Pyragius, J. *Kovosiu, kol gyvas*. Kaunas, 1993.

Pyragius, J. Lietuvos karo aviacijos tarnyboje. *Plieno sparnai*, Nr. 5, p. 1998.

Rimas, K. Kpt. K. Rimas prisimena... *Plieno sparnai*, Nr. 4, 1973.

Seliokas, J. Karo lakūno odisėja. *Plieno sparnai*, Nr. 5, 1998.

Stanaitis, S. *Lietuvos savanorio-kūrėjo, karo lakūno, Karo invalidų sąjungos pirmininko, šachmatų rinktinės kapitono, Gulago kalinio likimo vingiai*. Kaunas, 1992.

Vaičieliūnas, J. *Tėvynės sargyboje*. Sudbury, 1955.

LITERATŪRA

Ažubalis, A. *Matematikos taikymas Lietuvos kariuomenėje 1918–1940 m.* Vilnius, 2015.

Barkauskas, S. Medicinos tarnyba aviacijoje ir aviacijos gydytojas. *Mūsų žinynas*, Nr. 29, 1926.

Gamziukas, A. *Antanas Norėjo Būti Ore*. Kaunas, 1997.

Gamziukas, A. *Aviacija Lietuvoje 1919–1940 m.* Kaunas, 1993.

Gruzdienė, E. Lietuvos karo aviacijos lakūnų ir žvalgų rengimas 1919–1932 m. *Karo archyvas*, t. XIX, 2004.

Gustaitis, A. Lakūnų ir žvalgų mokymas mūsų aviacijoje. *Kardas*, Nr. 14, 1925.

Įsteigta puskarininkų lakūnų mokykla. *Karys*, 3(503), 1929.

Jakštas, P. Lietuvos karinė spauda 1918–1938. *Mūsų žinynas*, Nr. 11–12 (165–166), 1938.

Jonaitis, M. Aspirantų tarnyba: studentiška karo prievolės alternatyva (1926–1940 m.). *Kariūnas*, Nr. 2 (125), 2015.

Jonaitis, M. Aspirantų tarnyba: studentiška karo prievolės alternatyva (1926–1940 m.). *Kariūnas*, Nr. 3 (126), 2015.

Kariuomenės leidinių 1918–1931 m. katalogas. Kaunas, 1932.

Kasparaitė-Balaišė, L. Lietuvos kariuomenės kovos statutai XX a. 3–4 dešimtmetyje. *Karo archyvas*, t. XXXIII, 2018.

Knezys, S. Lietuvos kariuomenės karo mokykla 1919–1940 metais. *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953*. II tomas. Sud. B. Kulnytė. Vilnius, 2002.

Kulnytė, B. (et. al.) *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953*, t. II–VIII. Vilnius, 2002–2008.

Lesčius, V. *Lietuvos kariuomenės 1918–1920 m.* Vilnius, 1998.

Lesčius, V. Lietuvos kariuomenės organizavimo, dislokavimo ir

ginkluotės pokyčiai 1938–1940 m. *Karo archyvas*, t. XXIV, 2009.

Liekis, A. *Lietuvos karo aviacija (1919–1940)*. Vilnius, 1999.

Lukšys, S., Mintautas, R., Monkevičius, J. *Palūžę sparnai*. Vilnius, 1997.

Pyragius, J. (red.) *Mūsų sparnai. Lietuvos aviacijos istorija 1919–1929*. Kaunas, 1929.

Puzinavičius, B. Karininkas – pedagogas ir vadas (pagal 1921–1940 m. Lietuvos karių spaudos publikacijas). *Karo archyvas*, t. XXI, 2006.

Puzinavičius, B. Karininkų rengimo ir kvalifikacijos kėlimo sistema tarpukario nepriklausomoje Lietuvoje (1919–1940 m.). *Karinis rengimas ir ugdymas Lietuvoje*. Sud. B. Puzinavičius, N. Janulaitienė. 2007.

Ramoška, G. ANBO II. Pirmasis lietuviškas mokomasis lėktuvas. *Plieno sparnai*, Nr. 5, 1998.

Ramoška, G. Lėktuvai, pagaminti Kaune. *Plieno sparnai*, Nr. 4, 1997.

Ramoška, G. *Lietuvos aviacija*. Kaunas, 2009.

Ramoška, G. Pirmieji Lietuvos karo aviacijos lėktuvai 1919–1923 m. *Plieno sparnai*, Nr. 1, 1992.

Raubickas, E. *Ženklas ant munduro*. Vilnius, 2005.

Rezmer, W. *Litewskie lotnictwo wojskowe 1919–1940*. Toruń, 1999.

Rutkiewicz, J. Kulikow, N. W. *Wojsko litewskie 1918–1940*. Warszawa, 2002.

Statkus, V. *Lietuvos ginkluotos pajėgos 1918–1940 m.* Chicago, 1986.

Štulas, S. Apie A. Liekio knygą „Lietuvos karo aviacija (1919–1940)“ [interaktyvus], 2009 02 03 [žiūrėta 2019 10 14]. Prieiga per internetą: <<http://www.plienosparnai.lt/page.php?318>>

Tupčiauskas, V. Lakūnų mediciniškas parinkimas ir jų sveikatos kontrolė. *Lietuvos sparnai*, 1934, balandis, Nr. 4.

Vaivada, B. Lakūnų psichotechnika. *Mūsų žinynas*, Nr. 73, 1931.

Zabielskas, V. (et. al.) *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953*, t. X. Vilnius, 2015.

Žigaras, F. *Karininkų rengimo ir jų kvalifikacijos kėlimo sistema 1919–1940 m. I dalis*. Vilnius, 2018.

Žigaras, F. *Karininkų rengimo ir jų kvalifikacijos kėlimo sistema 1919–1940 m. II dalis*. Vilnius, 2018.

Įteikta 2020 m. balandžio 14 d.

AIRCREW TRAINING SYSTEM IN THE LITHUANIAN MILITARY AVIATION IN THE PERIOD OF 1919–1940

Mindaugas SEREIČIKAS,

Klaipėda University, Institute of Baltic Region History and Archaeology

The Lithuanian military aviation was established in 1919. It provided pilot and air reconnaissance training. Until 1940, the aircrew training system had been modified and improved several times for greater efficiency and effectiveness.

Attempts to find the balance between the eligible candidates and the willing ones to become pilots were not successful until 1940. The Lithuanian military aviation failed to develop an efficient selection system. The comprehensive selection system consisted of regularly reviewed age and education censuses, test flight and physical fitness check. The latter became a key component of the selection in the period from 1917 to 1929. However, out of 10 candidates selected for pilot service, on average only 4–5 soldiers completed the initial training stage, whereas about a third were excluded as incompetent or lacking necessary skills for the aviation service during the first years of combat training.

In the period from 1919 to 1928, the aircrew training was divided into two stages: short-term courses and individual training in a squadron. During this period, combat training was not standardized, it was based mainly on the experience of the pilots of the World War I. Up to 1928, it was not determined what knowledge and skills a pilot or an air scout must acquire having completed the whole training system. Both training levels completely depended on teachers of theoretical disciplines and flight instructors.

Conceptual changes in the aircrew training system took place in 1929 when a three-level training system was established on the initiative of the Military Aviation Command. A transition to the three-level training system led to the institutional changes, i.e. the establishment of the Military Aviation School in 1932. Since 1934, the school focused on the basic theoretical and practical individual combat training for soldiers of

all specializations necessary for the aviation service. In the period from 1929 to 1940, in addition to the first level of basic training, the second and third levels took place in squadrons. The standardization of the training programmes started in 1929 and were based on coherent training programmes. The three-level training system enabled the school to train the pilots of higher qualification.

In the period of 1919–1940, 305 pilots and air scouts completed the first stage of training and continued their service in military aviation. However, the aircrew training system faced a constant challenge to meet the need of the aircrew personnel due to the withdrawal of trained soldiers from the military service. From 1927 to 1928, the effectiveness of the training system did not meet the needs of the military aviation as the number of pilots after the first stage of training was too small due to the poor selection. Starting from the turn of 1930, the effectiveness of the aircrew training started to increase annually and the necessary number of pilots and air scouts for the development of military aviation was ensured.